



GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning
Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

Bilderböcker ur ett jämställdhetsperspektiv
En övergripande studie av bilderbäckers genusstruktur

Josefine Klasson
Malin Gustafsson

LAU350
Handledare: Maj Asplund Carlsson
Examinator: Anna Nordenstam
Rapportnummer: HT06_1080_007

Abstract

Examinationsnivå:	41-60 p
Titel	Bilderböcker ur ett jämställdhetsperspektiv En övergripande studie av - bilderböckers genusstruktur
Författare	Josefine Klasson och Malin Gustafsson
Termin och år:	ht - 06
Institution	Utbildnings-och forskningsnämnden för lärarutbildning
Handledare	Maj Asplund Carlsson
Examinator	Anna Nordenstam
Rapportnummer:	Ht - 06 1080-007
Nyckelord:	Genus, jämställdhet, könsroller, barnlitteratur, maskulint, feminint, stereotyp.

Bakgrund

Vi har under vår utbildning intresserat oss för genusfrågor, men vi har också ett stort intresse för barnlitteratur. Vi anser att det är viktigt att man som pedagog arbetar med barnlitteratur och skönlitteratur i skolor/förskolor. Böcker får stå tillbaka för massmedia. Enligt läroplanen i svenska ger skönlitteratur möjlighet till förståelse och empati för medmänniskor. Vi anser därför att det är viktigt att arbeta med barnlitteratur. Skolan/förskolan är också ålagd att förebygga stereotypa könsroller. De skall också arbeta för jämställdhet. Vi anser därför det är extra viktigt att vi som blivande pedagoger vet hur barnlitteraturen skildrar dess olika karaktärer. På så vis kan vi välja ut böcker som speglar genusnormer.

Syfte

Vi har granskat hur författare till barnböcker framställer könsroller, samt undersökt hur de framträder i bilderböcker för barn i förskolan.

Frågeställningar

– Hur framställs karaktärerna i bilderboken?

- Hur framställs manligt och kvinnliga yrken hos de vuxna karaktärerna?
- Förekommer gränsöverskridande hos karaktärerna?

Metod

Svar på våra frågeställningar har vi erhållit genom att själva undersöka bilderböcker. Det genom att välja ut ett antal vanligt förekommande lästa böcker. Vi har varit på stadsbiblioteket i Göteborg och undersökt dess mest utlånade böcker. Sveriges bokjury har hjälpt oss att se de mest lästa bilderböckerna i denna tid. Vi har även undersökt om det finns någon tidigare forskning kring genus och barnlitteratur. Tillsammans har vi också bearbetat aktuell litteratur i ämnet.

Resultat

Av de 14 bilderböcker vi analyserat kom vi fram till att barnlitteraturen fortfarande är starkt könad och det stämmer överens med tidigare forskning. Även om det nu finns författare som låter sina karaktärer överskrida könsroller finns det fortfarande kvar traditionella normer.

Nyckelord

Genus, jämställdhet, könsroller, barnlitteratur, maskulint, feminint, stereotyp.

Förord

Vi har under vår lärarutbildning haft ett gemensamt intresse i att studera genus. Vi känner att det är ett område vi vill fördjupa oss i. Diskussionen om jämställdheten är i dagens samhälle en het fråga och kommer antagligen att så vara tills den dag då något sker som skulle kunna göra en märkbar skillnad. Det säger sig självt att för att få en förändrad ståndpunkt i samhället måste arbetet börja tidigt i människors liv. Därför har detta blivit en uppmärksam fråga i dagens förskolor och det arbetas även aktivt på många andra håll. Det är även i förskolan vi kommer att lägga fokus.

Redan när barn är små har vi olika förväntningar på flick- och pojkbarn. Det sker omedvetet, men det formar pojkar och flickor på olika sätt. Vi vuxna tillskriver barn olika känslor beroende på deras kön. Utmaningen hos oss vuxna ligger i att se de mönster som finns och de värderingar och handlingar vuxenvärlden förmedlar. Vårt förhållningssätt och våra värderingar avgör hur våra barn formas. Enligt skollagen är vi skyldiga att främja jämställdheten. Vuxnas sätt att bemöta barn avgör hur barnen kommer att hantera manligt och kvinnligt i framtiden.

I vår undersökning vill vi fokusera på bilderböcker för barn åldersgruppen 1-5 år och hur de framställs. Vi har analyserat 14 bilderböcker utifrån ett jämställdhetsperspektiv. För att stödja analysen har vi använt oss av referenslitteratur och tidigare forskning inom ämnet.

Göteborg 2006

Josefine Klasson och Malin Gustafsson

Innehållsförteckning

Abstract	i
Förord	iii
Innehållsförteckning	iiii
1. Inledning	1
1.1 Ämne	1
1.2 Historik kring jämställdhet	2
2. Syfte och frågeställningar	3
3. Teoretisk utgångspunkt och tidigare forskning kring ämnet	4
3.1 Arbetets upplägg	4
3.2 Redogörelse över viktiga begrepp	4
3.3 Hur skapas genus?	4
3.4 Skillnaden mellan jämställdhetspedagogik och genuspedagogik	6
4. Pågående jämställdhetsarbete inom förskolan	6
5. Styrdokument – Statens offentliga utredningar SOU 2 004:115 och SOU 2006:75	8
6. Barnlitteratur och dess innehåll	10
6.1 Barnbokshistoria	10
6.2 Vad är barnlitteratur	11
6.2.1 Vad är en bilderbok?	11
6.2.2 Bilderbokens kommunikation med mottagare	12
6.2.3 Personskildring	13
6.2.4 Hur framställs bilder i bilderböckerna?	13
6.2.5 Hur formas genus i ord och bild?	14
7. Pedagogiskt förhållningssätt	15
7.1 Ur ett pedagogiskt perspektiv	16
8. Kårelands analys av <i>Benny och Malla</i>	17
9. Metod	19
10. Urval	20
11. Analys och redogörelse av bilderböcker	21
11.1 Bilderböcker med flickor som huvudperson	21
11.1.1. <i>Så Gör prinsessor</i> av Per Gustavsson	21
11.1.2 <i>Milla mitt i natten</i> av Gunilla Bergström	22
11.1.3 <i>Gittan och älgborsorna</i> av Pija Lindenbaum	22
11.1.4 <i>Snurran och den osande abborren</i> av Eva bergström	23
11.1.5 <i>Små flickor och stora</i> av Carin och Stina Wirsén	24

11.1.6 <i>Mitt rosa liv</i> av Amanda Eriksson	24
11.1.7 <i>Leka tre</i> av Carin och Stina Wirsén	25
11.1.8 <i>Lill- Zlatan</i> text och bild Pija Lindebaum	25
11.2 Bilderböcker med pojkar som huvudperson	26
11.2.1 <i>Raska på, Alfons Åberg</i> av Gunilla Bergström	26
11.2.2 <i>Billy och mormor</i> av Birgitta Stenberg	27
11.2.3 <i>Castors punka</i> av Lars Klinting	27
11.2.4 <i>Den Vilda Bebin får en hund</i> av Barbro Lindgren	28
11.3 Bilderböcker med två representerade kön	28
11.3.1 <i>Mamma Mu bygger koja</i> av Jujja och Thomas Wieslander	28
11.3.2 <i>Bu och Bä i blåsväder</i> av Olof och Lena Landström	29
12. Jämförande analys av valda bilderböcker	29
12.1 <i>Mamma Mu bygger en koja</i> och <i>Castors punka</i>	29
12.2 <i>Gittan och älgbrorsorna</i> och <i>Vilda Bebin får en hund</i>	30
12.3 <i>Snurran och den osande abborren</i> och <i>Små flickor och stora</i>	30
12.4 <i>Mitt rosa liv</i> och <i>Billy och mormor</i>	30
13. Beskrivande adjektiv hos huvudpersonerna	31
14. Övergripande analys av bilderböcker	32
15. Diskussion	35
16. Sammanfattning	36
17. Förslag på vidare forskning	36
18. Slutord	37
19. Referenslista	39
19.1 Otryckta källor	39
19.2 Tryckt källlitteratur	39
19.3 Referenslitteratur	40

1. Inledning

1:1 Ämne

Vi har under vår utbildning intresserat oss för genusfrågor, men vi har också ett stort intresse för barnlitteratur. Vi anser att det är viktigt att man som pedagog arbetar med barnlitteratur och skönlitteratur i skolor och förskolor. Eftersom samhället blivit allt mer inriktat på it, tv och media har barn idag mycket att välja på. De får genom tv berättelser gjorda för sig. Böcker får stå tillbaka, vilket är synd eftersom det är otroligt viktigt att vi vuxna läser för de yngre barnen och att de själva får läsa böcker. Enligt läroplanen i svenska står det att skönlitteratur ger möjlighet till förståelse och empati för medmänniskor. Förskolan/Skolan är också ålagd att förebygga stereotypa könsroller. De skall också arbeta för jämställdhet. Vi hävdar därför det är extra viktigt att vi som blivande pedagoger vet hur barnlitteraturen skildrar dess olika karaktärer så att vi kan välja ut böcker som speglar genusnormer. Barnlitteraturen hjälper till att forma barnens kommande världsbild och det kommer att ha en betydande del för vårt arbete.

I Lpfö 98 står det att förskolan skall:

Förskolan skall motverka traditionella könsroller och könsroller. Flickor och pojkar skall i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller.¹

Vi hävdar att det står mycket lite om genus i läroplanerna. I kursplanen för svenska nämns endast en mening om att undervisningen skall präglas av ett genusperspektiv.

Skönlitteratur, film och teater ger möjligheter till empati och förståelse för andra och för det som är annorlunda och för omprövning av värderingar och attityder. Därigenom kan motbilder formas till exempelvis rasism, extremism, stereotypa könsroller och odemokratiska förhållanden.²

Under studieperioden av LAU250 läste vi Fanny Ambjörnssons avhandling *I en klass för sig*.³ Den handlar om unga tjejer och genus, vilket gjorde att vi blev nyfikna på om liknande undersökningar har gjorts bland yngre barn. Vi blev då intresserade av hur genus behandlas i förskolan. Är det något pedagoger arbetar aktivt med eller är det någonting som anses som självklart? Vi utförde en undersökning våren 2005 i LAU 250 och det visade sig att personalen var medvetna om att arbetet med jämställdhet var något de behövde utveckla. Diskussionen om jämställdheten är i dagens samhälle het och kommer antagligen att så förbli tills den dag då något sker som skulle kunna göra en märkbar skillnad. Det säger sig självt att för att få en föränderlig ståndpunkt i samhället måste arbetet börja tidigt i människors liv. Därför har detta blivit en uppmärksam fråga i dagens förskolor och något som det även arbetas aktivt med på många håll i landet.

För att få en förändring anser vi att det är när barnen är små som man har chans att ändra på stereotypa könsroller. Vi vet att barnen omedvetet blir behandlade på olika sätt av oss vuxna från

¹ Läroplan för förskolan Lpfö 98: Skolverket och CE Fritzes AB

² <http://www.skolverket.se/sb/d/618;jsessionid=EEBFD3BCA2EDD650A98F209BAD8220B0> 8/11-06

³ Ambjörnsson, Fanny (2004) *I en klass för sig*. Stockholm: Ordfront förlag

allra första början, även mycket beroende på vilket kön de har. Pedagoger kan inte gå in och styra hur barnen behandlas i hemmet, men det går att se till att de redan i förskolan blir behandlade lika oavsett kön. Vi vill inte påstå att alla barn far illa på grund av att de får bära rosa eller blå kläder. Syftet med vår undersökning är inte heller att vi menar att barn skall uppfostras till det motsatta könet, utan de skall uppmuntras att diskutera och möta olika sätt att vara flicka eller pojke. Litteratur är något barnen möter tidigt i sin uppväxt. Vi anser därför att det är viktigt att de då möter litteratur, som frångår de stereotypa könsrollerna. Genom pekböcker och bilderböcker får barn lära känna världen. Barn skaffar sig förebilder genom litteraturen. Barnen får kunskap och värderingar genom barnlitteratur. Ett omedvetet inslag kan vara könsroller, att en mamma står vid spisen och pappa snickrar kan bli självklart. Det behöver inte vara fel att mamma exempelvis lagar mat men det kan skapa begränsningar om det ständigt är den enda bilden som visas.

1.2 Historik kring jämställdhet

Debatten om jämställdhet är inte ny och tankar runt kvinnors frigörelse har i alla tider präglat samhället. I Sverige fick kvinnor allmän rösträtt år 1921. Några år senare 1927 öppnades statliga läroverk för flickor. Vi vill påminna om de ”glada sjuttioalet” då det fördes en intensiv forskning och debatt inom området. Det dröjde inte länge förrän debatten började rikta in sig på barnlitteratur. Forskare kom i tidigt stadium fram till att skönlitteratur för barn innehöll till stor del stereotypa könsroller. Det fanns allt för få alternativ till förebilder bland könen. År 1980 infördes en lag kring könsdiskriminering i arbetslivet. Detta var startskottet för kvinnornas frammarsch i Sverige. Många påstår att Sverige är ett av världens mest jämställda länder, men dock anser flera att det fortfarande återstår en hel del arbete. Vi vill se hur långt barnlitteraturen i Sverige har kommit inom ämnet.⁴

Dubbla tilltal: barnböcker, inklusive bilderböcker, vänder sig alltid på en och samma gång till sin primära adressat, barnet och till den vuxne medläsaren. Alla dessa vuxna som står mellan barnet och boken och bestämmer vad som ska publiceras, köpas in till bibliotek, läsas som obligatoriskt i skolan eller finnas under julgranen i hårda paket. När det gäller bilderboken är medläsaren utöver allt detta även den påtagliga uppläsaren som sitter med barnet i knäet eller med flera barn kring sig och bokstavligen förmedlar boken till barnen.⁵

Detta visar tydligt på vikten av att vi vuxna väljer barnlitteratur med omsorg för våra barn och elever. Det är vi som påverkar dem till valet av vad de faktiskt läser och får uppläst för sig. Vi anser därför att vår studie är viktig för vårt kommande yrke och för andra blivande pedagoger.

⁴ Statistiska centralbyrån, *På tal om kvinnor och män: Lathund om jämställdhet* s. 2 http://www.scb.se/Statistik/LE/LE0201/2004A01/LE0201_2004A01_BR_X10ST0401.pdf 17/11-06

⁵ Nikolajeva, Maria (2000) *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur. Kap: slutord, s. 265

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med vår undersökning är att vi som blivande pedagoger kritiskt skall granska bilderböcker. Hur framställs bilderböcker ur ett genusperspektiv? Vi vill lära oss sålla bland litteraturen för barn. Ur ett könsrollsperspektiv skall vi studera om och hur bilderböckerna framställer sina karaktärer, dess språk, bilder och budskap. Utmanar författarna de traditionella könsrollerna och mönster? Finns det starka flickor eller svaga pojkar i böckerna?

Vi har undersökt utbudet kring bilderböcker. Vår hypotes är att det finns fler bilderböcker som stärker de stereotypa könsrollerna och relativt få som är åt det könsneutrala hållet.

Syftet är alltså att undersöka hur könsroller framträder i litteratur för barn i förskolan. Vi vill se om det finns bilderböcker som ifrågasätter normerna.

- Hur framställs karaktärerna i bilderboken?
- Hur framställs manliga och kvinnliga yrken hos de vuxna karaktärerna?
- Förekommer gränsöverskridande hos karaktärerna om man ser till ett jämställdhetsperspektiv?

3. Teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning

3.1 Arbetets upplägg

I de kommande avsnitten kommer vi att behandla aktuell litteratur, redogöra för viktiga begrepp, klargöra vad en bilderbok är och ta upp bilderboken ur ett historiskt perspektiv. Vi kommer att redogöra för genusteorier och pågående jämställdhetsprojekt i förskolan, dels också vad pedagoger i förskolan har för förhållningssätt ur ett jämställdhetsperspektiv.

3.2 Redogörelse över viktiga begrepp

För att förstå innebörden av ett jämställdhetsprojekt bör vissa ords innebörd förklaras. Genus är ett återkommande begrepp. Det tolkar den sociala och kulturella skillnaden med avseende på den biologiska aspekten i syfte på människokroppen. Med könsroller menar vi socialt bestämda föreställningar om hur en man respektive en kvinna skall bete sig i samhället⁶. Jämställdhet mellan könen innebär att män och kvinnor har samma rättigheter och säger ingenting om relationen mellan kön och genus. Det maskulina och feminina ingår i jämställdhet och maskulint innebär kort manligt kön. Feminint innebär då motsatsen, det kvinnliga könet. Femininitet skall inte förväxlas med feminismen, som är en rörelse för att hävdar kvinnors rättigheter och möjligheter i kampen mot jämställdhet. Med ordet stereotyp menar vi att man gör ett mönster av individens egenskaper och sedan använder det mönstret på andra människor inom samma grupp. I *Svenska akademins ordlista* benämns stereotyp som oföränderlig och enformig.⁷ Begreppet förebild innebär att barn kan se upp till och identifiera sig med litterära fiktiva karaktärer och dessa fungerar då som paradigm eller mönster och understryker eller avvisar genusnormerna.

3.3 Hur skapas genus?

Yvonne Hirdman talar om ett sociokulturellt synsätt att studera genus. Hirdman hävdar att genusrelationerna är ett uttryck för ojämlika maktförhållanden i genussystemet. Maktförhållanden bidrar till att kvinnor ständigt hamnar i underordnade roller. Genussystemet står för att det ”det är som det är för att det var som det var”.⁸ Genus blir därmed en fråga om makt och hur kvinnligt och manligt skapas och återskapas.⁹ Hirdman utgår från tre olika nivåer när hon skildrar genusperspektivet. Dessa nivåer är:

- Individuell
- Symbolisk
- Strukturell

Individuell nivå står för en persons individuella genus. Detta innebär att identiteten och olika egenskaper kategoriserar individen som ”manlig” eller ”kvinlig” och där används genus som en samlande beteckning på typiska identiteter och egenskaper. Den individuella nivån framhåller likheter och olikheter mellan individer av samma kön. Vilka normer upprätthåller jag/familjen?

⁶Malmström, Sten, Görki, Irené, Sjögren, Peter (2002) *Bonniers svenska ordbok*: Stockholm. *Bonnier* s. 321

⁷*Svenska akademins ordlista* (2004) AIT Gjøvik AS. Norge: Norstedts s. 858

⁸Ibid s. 244

⁹<http://theses.lub.lu.se/archive/sob/soc/soc04034/SOC04034.pdf> s.9-14

Symbolisk nivå exemplifierar främst hur genus präglar språk, tolkningar, teorier, vetenskap och kultur. Utmärkande är hur ”manligt” och ”kvinnligt” hålls isär och betraktas som främmande och ej likvärdiga. Den symboliska dimensionen av genus förknippas ofta med konstruktionen av genus – hur vi blir män och kvinnor och vad som karakteriserar denna process. Från vi är små skapar vi oss och tilldelas egenskaper, roller, livsutrymme utifrån invanda mönster. Att bryta mot beteendenormer är inte alltid godtagbart i vårt samhälle. Vad förmedlas vara kvinnligt och manligt?¹⁰

Strukturell nivå innebär relationerna och processerna i vårt samhälle. Alltså vad män och kvinnor gör. Vem gör vad i vårt samhälle och hur högt värderas det? Genussystemet är en ordnande struktur av kön. Denna grundläggande ordning är förutsättningen för andra sociala ordningar, speciellt inom olika yrken. I vår kommande analys av bilderböcker använder vi oss av dessa nivåer som analysverktyg.

Joan Scott en amerikansk historiker stod för ett poststrukturalistiskt synsätt. Scott lyfte fram genusbegreppet i djupare strukturella nivåer. Hon definierar genus på sättet som följer:

Genus konstitueras i sociala relationer som baseras på upplevda skillnader mellan könen. Till detta lägger hon en maktaspekt: Genus är ett grundläggande sätt att fastställa maktrelationer. När det gäller hur genus blir konstituerat i sociala relationer urskiljer Scott fyra nivåer som står i relation till varandra.¹¹

1. De kulturella symbolerna
2. De normativa begreppen
3. Politiken, de sociala institutionerna och organisationerna
4. Den subjektiva identiteten

Det poststrukturalistiska synsättet har fått kritik för att könet ses styrt biologiskt och inte från ett kulturellt och historiskt perspektiv. Judith Butler är förespråkare för kritiken. Hon anser att kön, natur och biologi är lika konstruerade som genus.¹²

Judith Butler har med sina skrifter medfört ett paradigmskifte i feministisk teori och inom politiken. Butler talar om performativitet och det innebär att kön/genus/sexualitet skapas genom aktiva sociala processer, en kvinna görs till kvinna och en man till man. ”Oavsett tolkningar är det uppenbart att *genusperformativitet* avser att vi inte ska betrakta identitet och subjektivitet som något som föregår sociala normer.”¹³

Vårt kön spelar en stor roll för hur vi kommer att leva våra liv. Enligt filosofen Judith Butler innebär benämningen flicka/pojke att det barn som begreppet avser i hög grad formas och bestäms av de förutfattade föreställningarna som historiskt knutits till

¹⁰ <http://theses.lub.lu.se/archive/sob/soc/soc04034/SOC04034.pdf> s.9-14

¹¹ Månson, Per (1998) Moderna samhällsteorier, Traditioner, riktningar, teoretiker: Stockholm: Rabén & Sjögren kap: 7, s. 245

¹² Ibid. Kap: 7, s. 247

¹³ Ibid. kap: 7, s. 248

begreppet. Denna benämning innebär också begränsningar eftersom föreställningar ofta inbegriper handlingsmönster för vad som är möjligt att göra.¹⁴

Butler menar att genus uppstår ur genushandlingar och inte är en kärna i personligheten,. Butler hävdar att identitet som kvinna eller man skapas av våra handlingar och att det egentligen inte går att urskilja något kön.¹⁵ Butler går emot essentialisterna som påstår att kön bestämmer genus. Kroppen är materiell och konstruerad och därför menar Butler att den är en del av historia, samhälle och kultur.¹⁶

3.5 Skillnader mellan jämställdhetspedagogik och genuspedagogik

Jämställdhetspedagogiken är ofta inriktad på att skapa särskilda aktiviteter som vill bryta de traditionella mönstren, och visa på ojämlikhet mellan flickor och pojkar, medan genuspedagogiken är inriktad på att i det vardagliga arbetet bemöta flickor och pojkar på ett likartat sätt och visa på hur flickor och pojkar skapas i praktiken. De som förespråkar genuspedagogik menar att det är vuxenvärlden som återskapar de stereotypa könsroller vi förväntar oss, och som flickor och pojkar skall leva upp till. Statens offentliga utredningar med dess jämställdhetsdelegation för förskolan, menar att genuspedagogernas arbete har bättre förutsättningar att leda till ett kvalitativt jämställdhetsarbete.¹⁷ Det är viktigt att förespråka genuspedagogiken eftersom det är i det vardagliga arbetet vi skall skapa förändring och inte hitta på speciella aktiviteter för att bryta mönstren. Vi skall alltså inte skapa en jämställdhet, som bara varar för stunden, utan sträva mot att flickor och pojkar ska ha samma rättigheter i förskolan.

4. Pågående jämställdhetsarbete inom förskolan

När vi började söka efter material och tidigare forskning fann vi att det finns mycket skrivet om just jämställdhet och genus i förskolan. Kommuner och förskolor satsar på olika projekt för att uppmärksamma bristande jämställdheten. Det finns personer som arbetar heltid med dessa frågor och hjälper personalen på förskolor med kurser och utredningar för att upplysa personalen.

Redan när barnen är små har vi olika förväntningar på flick- och pojkspädbarn. Detta sker omedvetet, men det formar pojkar och flickor på olika sätt. Vi vuxna tillskriver barn olika känslor beroende på deras kön. Utmaningen hos oss vuxna ligger i att se de mönster som finns och de värderingar och handlingar vuxenvärlden förmedlar. Vårt förhållningssätt och våra värderingar avgör hur våra barn formas.¹⁸ Enligt skollagen är vi ålagda att främja

¹⁴ Nordberg, Marie (2005) *Manlighet i fokus- en bok om manliga pedagoger, pojkar och maskulinskapande i förskola och skola*. Stockholm: Liber. s. 192

¹⁵ Judith Butler, ”Kvinnor som feminismens subjekt”, ”Att teoretisera som lesbisk”, ”Queerkritik”, I *Könet brinner!* Judith Butler – texter i urval, Tina Rosenberg (red.) (Stockholm: Natur och kultur, 2005) s. 22-33

¹⁶ Månson, Per (1998) *Moderna samhällsteorier, Traditioner, riktningar, teoretiker*: Stockholm: Rabén & Sjögren kap 7. s.248

¹⁷ SOU 2 004:115 s. 38

¹⁸ <http://www.jamombud.se/docs/JamOsskolhandbokA5suppslag110sidorB1C.pdf> 17/1-07

jämställdheten¹⁹ medan vuxnas sätt att bemöta barn avgör hur de kommer att hantera manligt och kvinnligt i framtiden.

Det är viktigt att vi är uppmärksamma på de budskap som media skickar ut. Just nu är det extrema särhållande i media. Genom reklam veckotidningar och teve kan vi idag se en mängd stereotypa normer.²⁰

Pedagogen Kajsa Svaleryd, arbetar på förskolan Tittmyran-Björntomten. Hon berättar i JämOs handbok mot könsmobbning i skolan om hur deras arbete med jämställdhet har gått till väga. Personalen på förskolan spaltade upp det de förknippade med flickors och pojkars roller. Resultatet blev att flickor klassades som snälla, söta, lydiga, hjälpsamma och höll sig nära pedagogerna. Pojkar såg de som olydiga, gränstänjande, högljudda och lekte självständigt. Genombrottet i projektet kom när personalen på Tittmyran-Björntomten lät sig videofilmas i sitt vardagliga arbete med barnen. Personalen trodde sig inte först att de behandlade barnen olika. Resultatet blev det motsatta. Pedagoger använder olika språk till pojkar och flickor. Till pojkar används ett kommandospråk: – Sluta! – Iväg! – Sitt ner! Kommunikation med flickor kunde avbrytas för att till exempel hjälpa pojkar med kläder. I matsituationer behövde inte pojkar be om olika saker. Flickorna var små ”hjälpfröknar” och hade lärt sig pojkarnas mönster. Vid samlingar uppmärksammades rörliga pojkar mest. Tysta pojkar och flickor fick stå tillbaka. De var ofta pojkar som fick välja sånger, eftersom de var mer stökiga. Om de fick välja blev de lugna.²¹ Kvinnligt och manligt hålls av förskolebarn ifrån varandra genom att flickor leker för sig och pojkar för sig. Detta resulterar i att speciella pojk- och flickkulturer skapas.

Vi har inre bilder och förväntningar på allt vi har tankar om och så då även jämställdhet. De flesta skolor har en viss bild av hur deras arbete och tankesätt ser ut. Kajsa Wahlström anser att vi som pedagoger måste vara medvetna om vilka förväntningar vi har på verksamheten och hur den i verkligheten egentligen ser ut. Wahlström drog år 1996-2000 igång ett jämställdhetsprojekt efter påtryckningar från jämställdhetsexperten Ingemar Gens. Han påstod att mycket gjordes för att främja jämställdhet men det gav sällan någon varaktig förändring. Han ville starta ett jämställdhetsprojekt för förskolebarn. Wahlström anser att intresset att arbeta med jämställdhet från början var svalt. Det bristande intresset beror antagligen på att förskolorna ofta står inför stor press med ekonomiska problem och stora barngrupper. Wahlström menar dock att det inte finns någon orsak till panik. Att det är de små detaljerna som kan utgöra en skillnad, att sätta upp mål att arbeta mot och att ändra inställning.²²

Wahlström diskuterar kring begreppet bråkiga, stökiga pojkar och blyga lugna flickor. Där anses att detta mycket väl stämmer in på flera plan. Ur ett jämställdhetsperspektiv kan man se ett problem i det och därefter kan ett resonemang föras om vad som bör göras. Vi lever våra liv i en vardag och det är där arbetet måste utföras. Vid en första känsla av ordet jämställdhetsarbete kopplas det ofta till att flickor blir förtryckta. Detta kan skapa kontroverser och pojkarnas perspektiv i ämnet blir bortknuffat. För att reda ut begreppet menar Wahlström att flickor visst

¹⁹ *Lärarens handbok* (2002) Lpfö 98 Solna: Lärarförbundet. Skollagen kap: 1, s. 55

²⁰ Hirdman, Yvonne (2001) *Genus - om det stabilas föränderliga former*. Lund: Wallin & Dalholm boktryckeri s 184

²¹ JämOs handbok mot könsmobbning i skolan. s. 67

<http://www.jamombud.se/docs/JamOsskolhandbokA5suppslag110sidorB1C.pdf> 17/1-07

²² Wahlström, Kajsa (2003) *Flickor, pojkar och pedagoger*. Kristianstad: Sveriges utbildningsradio. s. 5-7

blir framtagna allt vad forskare påstår, men även att den ojämsställda situationen ”stjal” från pojkar.

Vi såg hur flickorna berövades sådant som möjligheten att utveckla mod, egen vilja, initiativförmåga, att vara huvudrollsinnehavare och att tro på sig själva. På samma konsekventa sätt berövades pojkarna möjligheten att utveckla empati, hjälpsamhet, närhet, positiv kroppskontakt, relationer, språk och mycket annat. Både flickor och pojkar skulle också må bra av att få mer gemenskap och positiv förstärkning som individer.²³

Det är alltså inte enbart flickor som blir påverkade av en ojämsställd situation som vi ofta kan läsa. I denna jämställdhetsfråga kan tvärtom anses att det ger en motsatt effekt och pojkarnas perspektiv blir bortglömt. Kanske kan det bero på att de redan påstås ta mycket plats. Flickor och pojkar har olika förväntningar på sig redan från födseln och Wahlström menar att det är här vi måste börja arbeta ”Rosa paket till pojkarna skulle kännas lika fel som gula jultomar”²⁴. I vårt samhälle betraktas ofta flickor som små och ömtåliga medan pojkar inte blir lika påpassade i ”farliga” situationer. Wahlström ställer frågan om verkligen en pojke får mindre ont än en flicka får om de slår sig? Undersökningar har visat att föräldrar oftast bär sina bebisar på olika sätt. Flickor hålls in mot kroppen medan pojkarna blottas utåt mot världen. Statistiken visar att fler män än kvinnor dör relaterat till olyckor och våld. Kan detta vara en följd av att den manliga sidan inte får lära sig att ”akta” sig på samma sätt?²⁵

5. Styrdokument – Statens offentliga utredningar SOU 2 004:115 och SOU 2 006:75

Regeringen beslutade den 14 augusti 2003 att tillsätta en jämställdhetsdelegation för förskolan. Delegationens främsta uppgift är att stärka och förbättra jämställdhetsarbetet i förskolan. Dess uppdrag är att det livslånga lärandet skall ses ur ett genusperspektiv i förskolans arbete så att stereotypa könsroller på sikt kan brytas.²⁶ Delegationen påbörjade sitt arbete 2003 i december och var klart 2006. Arbetet skulle då rapporteras till regeringen tillsammans med ett åtgärdsförslag.

I Läroplanen för förskolan (Lpfö 98) står det att.

Värdegrunden uttrycker det etiska förhållningssätt som skall prägla verksamheten. Omsorg om och hänsyn till andra människor, liksom rättvisa och jämställdhet samt egna och andras rättigheter skall lyftas fram och synliggöras i verksamheten. Barn tillägnar sig etiska värden och normer främst genom konkreta upplevelser. Vuxnas förhållningssätt påverkar barns förståelse och respekt för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle och därför är vuxna viktiga som förebilder.²⁷

I detta citat ur läroplanen ser man tydligt vad förskolan skall förmedla till barnen.

²³ Wahlström, Kajsa (2003) *Flickor, pojkar och pedagoger*. Kristianstad: Sveriges utbildningsradio. s. 8

²⁴ Ibid. s. 19

²⁵ Ibid. s. 22

²⁶ SOU 2 004:115. Statens offentliga utredningar (2004). *Den könade förskolan*.

²⁷ *Lärarens handbok* (2002) *Lpfö 98* Solna: Lärarförbundet s. 25

När delegationen skulle börja titta på vad det är som gör det svårt att arbeta med jämställdhet i förskolan identifierade de tre möjliga faktorer som kunde vara orsaken. Dessa var:

- Brist på lagar inom området
- Brist på resurser att genomföra arbetet
- Brist på kunskap hos personalen och hos ansvariga för jämställdhet, demokrati och värdegrund i förskolan.²⁸

Det var hos den sista bristen de ansåg att det behövde sättas in resurser. Lagar finns redan i läroplanen. Ekonomiska resurser ansåg inte delegationen heller var någon lösning för då skulle de bara ses som ett projekt, inte hålla på längre sikt. Delegationen vill därför satsa på att utbilda alla som skall verka i förskolan. Delegationen säger också att det ska bli en naturlig del i utbildning för dem som skall arbeta inom förskolan. Alla som går lärarutbildningen skall få utbildning i jämställdhet och genuskunskap. De vill därför ändra om i de uppsatta målen för examensordningar för lärare, så att det står klart att de skall få utbildning i jämställdhet.²⁹ Delegationen påpekar att det är viktigt att markera att det inte är frivilligt att arbeta med jämställdhet i förskolan utan att det ingår i förskolans uppdrag och det är inget kommunerna kan välja bort.³⁰

Delegationen menar också att bara för att en förskola har blivit utvärderad och fått positiva omdömen av föräldrar innebär det inte att förskolan är jämställd. ”Vuxnas normer och deras oförmåga att se könsrättvisorna i sitt eget handlande kan mycket väl göra att de inte syns alls vid en första anblick. Samtidigt måste man komma ihåg att det är få barn i förskolan som klagat över sin ojämsställda situation.”³¹ Delegationen intresserar sig inte bara för hur pojkar och flickor bemöts på olika sätt i förskolan utan vill även förändra pedagogernas förväntningar på pojkar och flickor i deras aktiviteter såsom målning, bakning och bandyspel.³²

Den slutliga delegationen år 2006 konstaterade att:

- Få kommuner har prioriterat genus och könsrollsfrågor för kompetensutveckling. Det är delegationens bedömning att: kommunerna såväl som enskilda huvudmän för förskolan måste bli bättre på att synliggöra jämställdhet som ett prioriterat område för förskolor att arbeta med, och initiera kompetensutveckling som når ut brett till personal på så väl enskilt som kommunalt drivna förskolor.³³

²⁸ SOU 2004:115 s. 8

²⁹ Ibid. s.10

³⁰ Ibid. s. 9

³¹ Ibid. s. 13

³² Ibid. s. 23

³³ SOU 2006:75 s. 15

6. Barnlitteratur och dess innehåll

6.1 Barnbokshistoria

Den första barnboken skrevs år 1591. Boken hette *Een sköön och härligh jungfrw speghel*. Det var en tysk präst vid namn Conrad Potra som skrev boken och den översattes till svenska av Laurentius Johannes Laelius. Jungfruspegeln innehöll levnadsråd för unga flickor. Den var skriven till hertig Karls dotter Katarina. Bokens namn var jungfruspegeln eftersom en spegel är något man beskådar sig själv i. Meningen var att flickan skulle granska sig själv, sina tankar, handlingar och genom det bli en bättre människa. En motsats till Jungfruspegeln var furstespegeln som var avsedd för pojkar. Däremot var de inte de fattiga barnen i Sverige som fick ta del av dessa böcker utan det skulle komma att dröja trehundra år till. Under 1800-talet kom de första originalböckerna för barn och år 1899 fick ”vanliga” barn råd att läsa böcker.³⁴

I dagens samhälle måste man säga att arbetet med jämställdhet har gått framåt. Går vi bakåt till 1800-talet och dess utveckling i litteratur skrevs böcker till vardera könet. Pojkböckerna handlade om äventyr och spänning medan flickgenren utspelade drama och familjeliv. Än idag finns det normer för vad som är flick- och pojkböcker. Skillnaden ligger i vem som läser vad. En flicka kan läsa en ”pojkbok” utan att någon höjer på ögonbrynen för det. Varför kan då inte en pojke få bejaka en annan sida av sig själv utan anmärkningar från omvärlden? Ingrid Nettervik anser att detta beror på könets värde. En ”pojkflicka” kan ofta möta uppskattning både hos vuxna och barn.³⁵ Sociologen Robert W Connell diskuterar detta i en undersökning han utfört bland 5-6-åringar. Connell intervjuade barnen och frågade vem och med vad de lekte med i förskolan och på fritiden. Hans resultat blev detsamma som påstås ovan.

Enligt mina observationer hade pojkarna både lekt med flickor och deltagit i feminint kodade lekar under dagen. När de ombads beskriva sina aktiviteter nämndes dock enbart pojkkompisar och manligt kodade lekar och leksaker. Med andra ord var pojkarna väl införstådda med den sociala kostnad det innebar att länkas samman med flickor och femininitet. De individer som kallas flickor undvek inte på samma sätt att nämna att de lekt pojkar, använt ”pojkleksaker” och deltagit i manligt kodade aktiviteter när de intervjuades. Eftersom det manliga överordnas det kvinnliga, framstod det som mer oproblematiskt att som flicka länkas ihop med pojkar och det maskulint kodade.³⁶

I litteraturen från äldre dagar kunde ses att pojkarna skildrades som äventyrliga och villiga att riskera liv och lem, medan flickornas historier ofta utspelade sig nära hemmet i en vardaglig miljö. Det fanns ofta en viss sensmoral om hur kvinnor skulle vara.³⁷ Connell och även Butler anser att det i samhället finns en historisk förändring men att manlighetsföreställningen fortfarande styr samhället och underordnar kvinnor och även män som inte följer normerna.³⁸

³⁴ Kjersøn, Edman, Lena (2002). *Barn och ungdomsböcker genom tiderna*. Natur och Kultur: Stockholm. s 9-10

³⁵ Nettervik, Ingrid (1994) *I barnbokens värld*. Kristianstad: Gleerups s. 93

³⁶ Nordberg, Marie (2005) *Manlighet i fokus- en bok om manliga pedagoger, pojkar och maskulinskapande i förskola och skola*. Stockholm: Liber. s. 124

³⁷ Nettervik, Ingrid (1994) *I barnbokens värld*. Kristianstad: Gleerups s. 93,136

³⁸ Nordberg, Marie (2005) *Manlighet i fokus- en bok om manliga pedagoger, pojkar och maskulinskapande i förskola och skola*. Stockholm: Liber. s. 124

6.2 Vad är barnlitteratur?

Den grupp som mest besöker biblioteken är just barn. I barnbarometern 2002/2003 konstaterades att 74 % av 3-8-åringar läst eller tittat i en bok under en dag. 88 % hade läst eller blivit lästa för under en veckas period. Samma andel hade även besökt ett bibliotek de senaste året.³⁹

Ordet barnlitteratur är ett vitt begrepp med många olika tolkningar. För att kunna genomföra en uppsats om barnlitteraturens innehåll i detta fall jämställdhet, krävs en viss bakgrundsinformation och kunskap. Skall man använda ordet barnlitteratur i vetenskapligt sammanhang bör det definieras.⁴⁰

Vi delar in litteratur i olika genrer så som skönlitteratur, kriminalromaner och så vidare. Vi benämner litteratur för barn som barnlitteratur och i Svenska akademins ordlista står att läsa; litteratur avsett för barn. Maria Nikolajeva anser att vi för enkelt kategoriserar in barnlitteratur till att enbart nå ut till barn. Hon ger exempel på Strindberg och Lagerlöf och påstår att de är två författare som skrev om barndom. Deras böcker har dock inte klassats in i facket barnböcker. Detta behöver dock inte betyda att böckerna inte är lämpliga för barn eller skulle uppskattas av dem. Vi väljer vad vi vill läsa och därefter bör det definieras.⁴¹

Nikolajeva pekar på att det inom barnlitteratur finns en negativ klang av pedagogik. Inte att pedagogiken i sig har en negativ effekt, men att vuxna ofta definierar en barnbok med klassificeringar. Som att vissa är bra barnböcker och vissa är mindre lämpliga. Vem bestämmer det och har vi då glömt varför vi läser? Boken kan bedömas i recensioner men den är till för att fånga den enskilda läsaren. Om vi nu skall dela in barnböckerna bör vi inte glömma för vem vi gör det. Vad är det för syfte vi som pedagoger skall uppnå? Vill vi styrka jämställdheten och könsperspektiven därför bör vi välja lämpliga böcker. En pedagog måste vara medveten om vad de gör och varför. Att främja jämställdhet är en liten del i vårt stora pedagogiska uppdrag. Nikolajeva och andra forskare har gjort en arbetsdefinition och med barnlitteratur menar hon: ”Med barnlitteratur menar jag litteratur skriven, publicerad, marknadsförd och behandlad av experter med barn som dess huvudsakliga publik.”⁴²

6.2.1 Vad är en bilderbok?

Ulla Rhedin skriver att bilderboken är en bok av avgränsad storlek som i skönlitterärt ändamål vill beskriva en historia genom en konstellation av text och bild. Detta innebär att det i bilderboken skall finnas en bild per uppslag. Bilden har stor betydelse för handlingen i boken. Antingen kan de bekräfta textens innehåll och då fungerar de som pauser i boken. Bilder kan också leda handlingen framåt. Då blir bilden emellanåt överordnad texten. Ofta samspelar bild och text och det är just det man kan förvänta sig i en bilderbok.⁴³

³⁹ Lund, Anna (2003) *Barnbarometern 2002/2003: 3-8-åringars kultur- och medievanor*. Stockholm: Mediemätning i Skandinavien. s. 7,19

⁴⁰ Hellsing, Lennart (1999). *Tankar om barnlitteraturen*. Falun: AiT Falun AB. s.17

⁴¹ Svenska akademins ordlista (2004) AIT Gjøvik AS. Norge: Norstedts

⁴² Nikolajeva, Maria (2004) *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur. s. 13-15

⁴³ Rhedin, Ulla (1992) *Bilderboken - på väg mot en teori*. Ungern: Alfabeta bokförlag. s. 15

Tidigare nämndes att barn går stegvis efter ålder vid deras intagande av litteratur. Bilderboken är ett av det lilla barnets första möten med ordkonst och språkkonst. Ulla Rhedin menar att även tv, media och datorer svarar för denna del av barns utveckling i dagens samhälle. Det är dock viktigt att se böckernas fördelar. Bilderboken blir en långsam konst där boken möter sin publik i den takt läsaren väljer. I bilderböcker kan läsaren gå tillbaka och reflektera över innehållet genom att enkelt vända blad. Tid lämnas åt funderingar som inte existerar i exempelvis ett tv - program där det istället handlar om rörliga bilder.⁴⁴

Citatet nedan speglar vad Rhedin menar när hon påstår att bilderboken är en del av utvecklingsfasen hos ett barn. Hon citerar Max Lundgren som hävdar att "Bilderbokens tre viktigaste funktioner är barnets möte med bilden/konsten, barnets möte med litteraturen och barnets möte med föräldrarna."⁴⁵

En bilderbok använder både ord och bilder när den berättar sin historia. Här nedan följer olika typer av barnböcker med bilder i:

Pekbok: har ingen berättelse

Bildberättelse: utan ord eller endast några få ord

Bilderbok: bilderna och orden är lika betydelsefulla.

Illustrerad småbarnsbok: texten kan verka utan bilder⁴⁶

6.2.2 Bilderbokens kommunikation med mottagaren

Bilderboken använder sig utav två kommunikationsnivåer, den verbala och den visuella. Bilderboken kan liknas vid film och teater, mottagaren måste sätta ihop de båda kommunikationselementen. Vi kommunicerar med hjälp av olika tecken, ikoniska och konventionella tecken. Ikoniska tecken betecknar direkt det föremål den syftar på. Man behöver inga förkunskaper för att förstå ikoniska tecken. Konventionella tecken bygger på ett speciellt språk eller kultur och är förklarande. Bilder i bilderböcker är ikoniska tecken deras funktion är att beskriva. Medan ordens funktion är att förklara, dessa ord är konventionella tecken. Bilden hjälper texten och texten hjälper bilden. Desto mer man läser en bilderbok desto klarare blir handlingen för läsaren. Det kan vara en förklaring till att barn vill att man skall läsa samma bok flera gånger. Vuxna förstår inte bilderboken på samma sätt som barnet, de ser bilderna endast som dekorationer. Texten blir det som blir viktigt för den vuxna. Det skriver Nikolajeva har att göra med vårt samhälle som förespråkar det skrivna.⁴⁷

I bilderboken omfattar omslaget, titelsidan och försättsbladet en stor del av boken. På grund av att det kanske inte förekommer så mycket mer text de kommande sidorna i boken. Titeln har också en stor betydelse. Även omslaget som i bland redan börjar där med sin berättelse har stor betydelse. Många undersökningar visar att barnet väljer bok efter dess titel, vilket innebär att titeln blir viktig i barnböcker.⁴⁸ Det är viktigt att påpeka att författaren till bilderböckerna inte

⁴⁴ Rhedin, Ulla (2004). *Bilderbokens hemligheter*. Estland: Alfabetabokförlag. s. 33

⁴⁵ Ibid. s.47

⁴⁶ Nikolajeva, Maria (2000) *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur. Kap: inledning, s. 16

⁴⁷ Ibid. Kap: inledning, s. 11-13

⁴⁸ Ibid. Kap: 2, s. 63

alltid är dem som illustrerar bilderna i boken. Ett exempel på samarbete mellan textförfattare och konstnärer är Barbro Lindgren och Eva Eriksson.⁴⁹

Författarnas berättarteknik av barnlitteratur kan vara öppen eller dold i sitt berättande. En öppen berättare kan avbryta och flika in kommentarer och vända sig till läsaren. En dold berättare associeras till en författare och har då en berättarröst. Man vet inte egentligen vem det är som pratar eller berättar.⁵⁰

6.2.3 Personskildring

Berättarteknik som används för att beskriva personerna i boken görs ofta med att man helt enkelt beskriver karaktärerna i böckerna. Man talar om hur personerna ser ut, vad de har för kläder och hur de är som personer, till exempel speciella egenskaper. När man skall beskriva personernas karaktär blir detta svårare, eftersom läsaren då får dra egna slutsatser utifrån handlingen. Olika personer kan tolka denna handling olika. Det har visat sig att läsaren har lättare att känna för en karaktär om författaren inte lägger sig i för mycket. Till exempel genom att beskriva för mycket hur en person är. Yttre beskrivningar av karaktärer är lättare att göra i bilder, därför görs ofta det i bilderböcker.

Personernas position på bilden har betydelse, var personen är placerad, om den är uppe i ett hörn eller längre ner på sidan. Storleken på personen på bilden har också betydelse för läsaren. Den största personen på bilderna blir automatiskt den viktigaste. Det kanske även är den personen som har makt, till skillnad från den som sitter ihopkrupen i ett hörn. Flickor och pojkar i bilderböcker skildras ofta med att pojkarna har byxor och kort hår. Medan flickorna har klänning och långt hår. Vuxna personer görs genom att en man till exempel har skägg och en kvinna gestaltas som rund, som till exempel i *Mamman och den vilda bebin*. Dock beskriver man ofta i texten vid namn så att läsaren vet vad personen har för kön. När det handlar om djur blir det ofta tydligt vilket kön de har när man tittar på deras kläder.⁵¹

6.2.4 Hur framställs bilder i bilderböckerna?

Bilden har en stor betydelse för läsaren. Det gäller speciellt för de barn som inte är läskunniga. Bilden tolkas olika av alla människor men den har en mening till texten. En bild är alltid tvådimensionell men ögat kan så småningom finna ett djup i bilden. Det kan dock inte små barn klara av. Ulla Rhedin menar att barnen läser av bilden som en yta. Det kan i sig försvåra barns tolkning av bilder. Därför är det oerhört viktigt att illustratören i bilderboken vet sitt arbete. Rhedin menar att det krävs en stor fantasi hos barnet för att förstå bilder. Vygotskij anser att barnet inte har samma fantasi som en vuxen människa eftersom de inte lever med samma erfarenhetsvärld i bagaget.⁵²

Rhedin menar därför att det kan vara dumt att illustrera bilder för barn med för mycket bilddjup. Barnen kan inte ta in bilden och exempelvis blir en människa som är tecknad som om hon/han

⁴⁹ Nikolajeva, Maria (2000) *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur. Kap: inledning., Kap: 3, s. 89

⁵⁰ Nikolajeva, Maria (2004) *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur s. 96

⁵¹ Nikolajeva, Maria (2000) *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur. Kap: 5, s. 139-144

⁵² Vygotskij, Lev, S (2003) *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Uddevalla: Media Print s. 19

stod långt bort, för barnet en ”bebis”. Ulla Rhedin ställer sig frågan om det gör något att barnen tolkar bilderna på ett annat sätt än vad en vuxen skulle göra. Svaret blir att det viktiga ligger i att vuxenvärlden är medveten om att barn ser något annat än de själva. Att det uppmärksammas att barnen har en annan tankevärld. Det är deras tankevärld som sätter igång att arbeta och barn tolkar bilder utifrån sin egen förståelsevärld.⁵³

Bilderna är som sagt oerhört viktiga för barnets förståelse av innehållet. Yttre illustreringar skall underlätta textförståelsen för barnet och skapa nya inre bilder. Bilderböcker är till för mindre barn för att de inte har fantasin att skapa egna bilder beroende av sin verklighetsuppfattning. En vanlig åsikt är att för mycket bilder till en livfull text kan förstöra läsarens inre bilder.⁵⁴

6.2.5 Hur formas genus i ord och bild?

Nikolajeva skriver att hon gjort en snabböverblick över sina studerade bilderböcker. Hon har då sett att det är ganska jämnt mellan könen på huvudpersonerna i böckerna. Men hon poängterar dock att enligt den feministiska kritiken är det inte det biologiska könet utan det socialt konstruerade genuset som är det relevanta när man gör en sådan analys. Med det menar hon att man betar sig på ett föreskrivet sätt som avslöjar vilket kön man tillhör. Vissa författare vill undvika genusfrågor och då kanske använder sig utav djur i sina böcker istället. Men Nikolajeva menar på att det kanske då blir ännu tydligare för att man tvingar konstnären att betona könet, genom yttre beskrivningar såsom kläder och frisyra. Detta kan resultera i att man blir övertydlig istället.

Nikolajeva har studerat två böcker som är kollektiva eller multipla huvudpersoner. Med det menar hon att dessa personer har exakt samma funktion i historien. Hon vill dock påpeka att kollektiva huvudpersoner är ovanligt i bilderböcker, vilket kan bero på att små barn befinner sig i solipsistiska, självcentrerade stadier, vilket innebär att de har svårt att välja mellan olika identiteter och personer. De två böckerna hon studerat var *Röda hund* av P. C Jersild och Mati Lepp och *Resan till Ugri-La-Brek* av Thomas och Anna-Clara Tidholms. *Röda hund* handlar om två syskon som har exakt samma roll i berättelsen. Men det görs stora skillnader mellan könen. Pojken har blå pyjamas, läser serier, lyssnar på band, har tavlor med manliga förebilder med cowboys och sover på den övre sängen i våningsängen. Medan flickan har rosa pyjamas, leker med Barbie-dockor, har familjeporträtt och djur på sina tavlor och hon sover på den undre sängen (det är påtagligt att det är mindre farligt att sova i den undre sängen). Bilderna med dessa detaljer har inget med handlingen att göra. Men bilderna visar tydligt tecken för könsstereotyper. I boken *Resan till Ugri-La-Brek* har flickan rosa kläder och tar med sig vantar ut på deras resa. På en bild hoppar hon hopprep. Pojken har blå kläder och tar med sig en ficklampa. Han cyklar på en bild. När barnen skall ut på sin resa packar flickan medan pojken tittar mot den otäcka världen de skall möta. Pojken står först när de skall möta den skrämmande världen medan flickan står först när de skall möta morfar och relationer.⁵⁵

Pojkböcker har högre status än flickböcker detta på grund av att pojkar har en viss tendens till att välja bort flickböcker. Däremot läser flickor båda kategorierna av böcker. Flickböcker kan då få

⁵³ Rhedin, Ulla (2004) *Bilderbokens hemligheter*. Estland: Alfabeta bokförlag. s. 23-28

⁵⁴ Rhedin, Ulla (1992) *Bilderboken - på väg mot en teori*. Ungern: Alfabeta bokförlag. s. 114

⁵⁵ Nikolajeva, Maria (2000) *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur. Kap: 5, s. 165-171

en negativ klang av andrahandslitteratur och likadant kan ske med kvinnolitteratur. Barnlitteratur kan befästa genusstereotyper genom att litteraturen visar på att flick- och pojkkarakterer handlar efter befästa normer i samhället.⁵⁶ Nikolajeva skriver att det blivit allt vanligare att pojkar beskrivs i böcker som sårbara och empatiska medan flickorna skildras som starka och självständiga.

En undersökning gjord av hur förskolebarn tar åt sig feministiska sagor visar att barn ofta vill ha en saga så som den alltid har varit. Barn kanske inte alltid gillar att läsa eller få sagor lästa för sig där karaktärerna frångår de stereotypa könsrollerna. De vill att en pojke skall göra pojsaker och tvärt om.⁵⁷

Enligt Nikolajeva bygger ofta barnlitteratur på motsatsord när de beskriver flickor och pojkar. De vanligaste sätten att beskriva pojkar och män och kvinnor och flickor är:⁵⁸

Män/pojkar	Kvinnor/flickor
Starka	Vackra
Våldsamma	Agressionshämmande
Känslökalla/hårda	Emotionella/ milda
Aggressiva	Lydiga
Tävlande	Självuppoftande
Rovgiriga	Omtänksamma/omsorgsfulla
Skyddande	Sårbara
Självständiga	Beroende
Aktiva	Passiva
Analyserande	Syntetiserande
Tänker kvantitativt	Tänker kvalitativt
Rationella	Intuitiva

7. Pedagogiskt förhållningssätt

Lena Kåreland och Agneta Lindh- Munther har kartlagt förskolans litterära miljö. De har studerat vilken litteratur som förekommer runt om i förskolorna. Deras resultat visade att det fanns ett stort sortiment av litteratur att välja bland. De tar även upp ett exempel på en förskola som arbetar aktivt med jämställd litteratur. De byter där roller på karaktärerna under berättandet av sagorna. Är det exempelvis en kvinna vid spisen byter de ut henne mot en man. På så vis kan de göra de ojämslilla böckerna jämställda. Kåreland och Lindh- Munther vill påpeka att det är viktigt att se förskolans litteratur i ett större sammanhang. Stor betydelse läggs också genom pedagogernas förhållningssätt gentemot boken. Pedagogernas värderingar har betydelse i

⁵⁶ Nikolajeva, Maria (2004) *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur. s. 14, 64

⁵⁷ Davies, Bronwyn (2003) *Hur flickor och pojkar gör kön*: Stockholm: Liber. s. 71

⁵⁸ Nikolajeva, Maria (2004) *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur s. 65

berättelsen. Åsikter och värderingar, som pedagogen har, påverkar hennes sätt att läsa.⁵⁹ Normer och värderingar dominerar och avspeglar vår världsbild.⁶⁰

Genom litteratur kan vi som pedagoger påverka mer än vad vi tror. En viktig aspekt är att både flickor och pojkar får tillfälle att identifiera sig med huvudrollsinnehavaren. Även birollerna har effekt. Wahlström menar att flickor har lättare att identifiera sig med manliga roller än vad pojkar har till kvinnliga. Det på grund av att det finns så mycket mer litteratur med manliga huvudroller än vad det finns kvinnliga. Åtminstone var det så förr då utbudet var smalt. Men fortfarande är de mest älskade böckerna innehavare av manliga huvudroller. Två exempel på det kan vara böckerna om Max eller för de äldre åldrarna Sune och Bert. Det är här vi kan bygga upp barnens självkänsla. Därför är det viktigt att välja relevant litteratur för de mål man vill uppnå. ”Vi pedagoger väljer om barnet ska få tillfälle att skapa:

- En positiv huvudroll som utstrålar värdighet och generositet, och som inte använder negativa härskartekniker
- en biroll där självrespekten och respekten från kamrater växer till trygghet, gemenskap och ansvar i stället för att barnet blir nertryckt och utmanövrerat
- en självkänsla som lockar fram goda sidor, i stället för att bygga på djungelns lag
- ett självförtroende och en positiv bild av att höra till och vara kompetent, istället för att matas med misslyckanden.”⁶¹

Ute på förskolorna menar Wahlström att arbetet med pojkar och flickor sker tillsammans men samtidigt var för sig. Det finns en tydlig rollfördelning av flickor och pojkar och detta beror till stor del av oss vuxna. Vi bidrar till att dessa diskriminerande könsmonster uppehålls och lever vidare. Flickor och pojkar lever och utvecklas i två skilda världar och detta leder till att nya mönster har skapats. Wahlström anser att ett steg på vägen handlar om att pedagogerna måste sätta upp tydliga mål. I sitt projekt satsade Wahlström på personalutveckling, övningar och diskussioner. Detta resulterade dessutom i att personalen kände att de utförde ett professionellt arbete och därav ökade arbetslusten.⁶² Jämställdhetsarbete handlar om ett helhetstänkande och att finna bitarna

7.1 Ur ett pedagogiskt perspektiv

Som tidigare nämnt har barnlitteraturen ofta ett pedagogiskt syfte. Lennart Hellsing menar att barnlitteraturen har en uppfostrande effekt. Den verkar socialiserande på människan. Hellsing anser att vi kan se på människan som mottagare på olika sätt. Vi kan se barnet som den människa den är just nu och utefter den människa barnet kommer att bli. Vi bör se barnet ur båda perspektiven och från 1900- talet har man börjat föra samman dessa begrepp. Barnet skall ses som en kännande och kompetent människa, med behov av att leva för stunden och värdet i att bli

⁵⁹ Kåreland, Lena (red.). (2005). *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm. s. 151

⁶⁰ Alvesson, Mats, Sköldberg, Kaj (1994) *Tolkning och reflektion*. Lund: Studentlitteratur. s. 295

⁶¹ Wahlström, Kajsa (2003) *Flickor, pojkar och pedagoger*. Kristianstad: Sveriges utbildningsradio. s. 27

⁶² Ibid. Kap: 15, s. 134 -141

en god medborgare.⁶³ Helsing anger barnlitteraturens fyra huvuduppgifter utifrån ett socialt perspektiv.⁶⁴

- Att lära barnet behärska språket.
- Att orientera barnet i tid och rum.
- Att orientera barnet socialt, det vill säga bygga upp önskvärda föreställningar om den enskildes förhållande till sin omgivning – berätta om relationer mellan oss människor.
- Att påverka barnet mer direkt, att suggerera fram – eller kanske snarare aktivera – själva livskänslan.⁶⁵

Vi bör inte se ett motsatsförhållande mellan barn och vuxenlitteratur. Skillnaden ligger i det tekniska och det som läsaren väljer att ta in. Därför är det viktigt att det finns många typer av barnlitteratur. Helsing anser att det aldrig kommer att finnas böcker som alla människor läser med samma lust.

Barnboken har visserligen en uppfostrande verkan men bör inte enbart läsas till det socialiserande syftet. Barnboken skall även ge glädje och upplevelser i nuet. Den människan som barnet är behöver stimuleras och inte enbart ses som ett ”projekt” för framtiden. Barnboken har många viktiga uppgifter och Helsing för en debatt om dess betydelse för barns orientering i tid och rum. Här menas att tid och rum bör vara förlagda till vart barnet befinner sig. Är det exempelvis ett litet barn som är mottagare bör innehållet handla om dess begreppsvärld. Ett litet barn vet lite om saker som rör utsidan av dess värld. Med detta menar Helsing att barn har olika rumsmedvetande. Att små barn kanske bara känner till sitt rum medan äldre erfar omvärlden på ett annat sätt. Därför är det viktigt som författare att veta vilken målgrupp man vill nå ut till. Barnlitteraturen måste vara väl genomtänkt och befinna sig i läsarens begreppsvärld. En författare kan förväntas välja en form som passar personligen. Barn intresserar sig för olika böcker beroende på vilken ålder de befinner sig i. Författaren bör därför tala till ”rätt” grupp av barn på ett språk de kan förstå.⁶⁶

8. Kårelands analys av *Benny och Malla*

I boken *Modig och stark* kan ses en analys över bilderböckerna Malla och Benny. Vi har valt ut delar av denna analys för att stärka vår uppfattning och kommande analys.⁶⁷ Båda böckerna handlar om två grisbarn.

I Malla och Benny böckerna startar berättelserna i hemmet utifrån barnets erfarenhetsvärld. Malla är med sin mormor och Benny är med sin mamma genom berättelserna. I dessa böcker finns ingen fadersgestalt. I historierna beger sig figurerna ut på äventyr i världen. Dock skiljer sig äventyren åt. Benny gör uppror gentemot sina föräldrar och dess regler. I boken om Benny är hans mamma totalt ovetande om vad som försiggår. Däremot i boken om Malla cyklar är

⁶³ Rhedin, Ulla (2004). *Bilderbokens hemligheter*. Estland: Alfäbeta bokförlag. s. 50

⁶⁴ Helsing, Lennart (1999). *Tankar om barnlitteraturen*. Falun: AiT Falun. s. 19

⁶⁵ Ibid. s. 26

⁶⁶ Ibid. s. 26-30

⁶⁷ Lindgren, Barbro, Landström, Olof (2001) *Jamen Benny*. Danmark: Rabén & Sjögren, Eriksson, Eva (2003) *Malla cyklar*. Danmark: Narayana Press

mormodern mer närvarande, omhändertagande och beskyddande.⁶⁸ Här styrker Kåreland hypotesen om att en pojke inte är lika högt beskyddad som en flicka. Han är självständig och skyddas inte för världen. ”Mödrar förmedlar mer ängslan till flickor, vilka oftare också både söker och får tröst. Pojkar har större tillit till den egna förmågan och ett annat självhävdebehov.”⁶⁹

Vid frågan hur könsidentitet byggs upp ställs pojkar och flickor mot varandra. Malla har inte ett behov av att göra uppror, utan hon identifierar sig med sina förebilder som i detta fall är mormor. Däremot vill Benny göra uppror och gör inte det som sin mamma ber honom utan han är en självständig figur med egen vilja.

Enligt sociologen Nancy Chodorow och pedagogerna Harriet Bjerrum Nielsen och Monica Rudberg, vilka samtliga utgår från ett utvecklingspsykologiskt synsätt, kännetecknas pojkars och mäns psyke av autonomi och flickors och kvinnors av intimitet och nära relationer.⁷⁰

Benny har ett helt annat rörelsemönster än Malla. I boken om pojkgrisen ses han inte många gånger gående utan springer mest. Detta är tvärt emot Mallas rörelseschema. Hon är försiktig och springer sällan. I böckerna kan ses att den språkliga dialogen är större i boken om Malla. I Malla och Benny böckerna finns ett sammanhang med vad som tidigare nämnts om att pedagogernas förhållningssätt är olika i förhållande till mottagare och dess kön. Pedagoger för en större dialog och samtalar mer med flickor medan de med pojkarna använder ett kommandospråk.⁷¹

⁶⁸ Kåreland, Lena (red.). (2005). *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm. s 34-37

⁶⁹ Ibid. s. 38

⁷⁰ Ibid. s. 39

⁷¹ Ibid. s. 35-38

9. Metod

Svar på våra frågeställningar fick vi genom att själva undersöka ett antal vanligt förekommande böcker. Vi har granskat bibliotekens databaser och dess mest utlånade böcker. Vi har även använt oss av bokjuryn från 2005. ”Bokjuryn är ett årligt litterärt pris där barn och ungdomar mellan 0-19 år delas in i olika åldersgrupper och röstar fram sina favoritböcker. Priset instiftades 1997”⁷² Vi har valt boken *Lill-Zlatan och morbror raring* från 2006, eftersom den blivit omtalad och fått bra kritik avseende brottet mot stereotypiska könsroller.

Här får man leta med lupp efter det mjuka kvinnliga språk som litteraturprofessor Lena Kåreland visar kan vara synonymt med böcker där flickor har huvudrollen (antologin "Modig och stark - eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola"). "MED RISK ATT förhast mig måste jag påstå att det här är årets mest intressanta svenska bilderbok."⁷³

Vi har använt oss av en kvalitativ undersökning vilket innebär att vi själva inte har några givna svarsalternativ, till våra frågeställningar. Vi har inte gjort en empirisk undersökning i form utav att vi skickar ut enkäter till förskolor, utan vi har lagt vår tid till att granska barnböckerna utifrån ett genusperspektiv. Det relevanta ligger i litteraturen och vad vi fann där. Textanalys och bildanalys är en del av vår komparativa studie.⁷⁴

När vi analyserat barnlitteraturen har vi utgått från facklitteratur som behandlar genus för att se hur de valda böckerna hanterar ämnet. Vi har gjort en så kallad dokumentanalys när vi jämfört olika texter med varandra såsom bilderböcker, men även läroplanen och annan litteratur som behandlar genus.⁷⁵ När vi analyserat bilderböckerna gör vi en komparativ studie eftersom vi jämför flera liknade texter (textanalys), alltså bilderböcker. Vi kommer i analysen att förklara de skillnader och likheter vi upptäcker i bilderböckerna.⁷⁶

Vi vill uppmärksamma här att studien endast hanterar de bilderböcker vi valt. Man får inte glömma att det finns betydligt fler bilderböcker att behandla för att kunna dra några generella slutsatser. Det blir extra viktigt att vi inte blir subjektiva utan försöker se på litteraturen så objektivt som möjligt. Vi är dock medvetna om att det inte går att vara helt objektiv. Våra förkunskaper och egna värderingar kan påverka oss i vår undersökning. Nils Gilje och Harald Grimen tar i sin bok upp att det är svårt att observera något utan tidigare värderingar.⁷⁷

⁷² www.barnensbibliotek.se, bokjuryn <http://sv.wikipedia.org/wiki/Bokjuryn> 8/1-07

⁷³ DN-Kultur 28/8-06 Stina Zethraeus <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=1352&a=582833> 8/1-07

⁷⁴ Alvesson, Mats, Sköldberg, Kaj (1994) *Tolkning och reflektion vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund. Studentlitteratur. Kap 7 s. 281

⁷⁵ Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur. Kap: 2, s. 53

⁷⁶ Ibid. Kap: 2, s. 53

⁷⁷ Gilje, Nils & Grimen, Harald (1992). *Samhällvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos. s 270-272

10. Urval

Eftersom det finns ett enormt utbud av bilderböcker var vi tvungna att börja gallra. Vi begav oss till Göteborgs stadsbibliotek och fick fram olika listor. Några listor gällde enbart Göteborgs stadsbibliotek medan andra omfattade hela landet, Bokjuryn var en av dessa. Från Göteborgsregionen fick vi fram listor på de mest utlånade författarna samt barn och ungdomslitteratur. Eftersom vi endast fokuserar på bilderböcker gjorde vi ett urval från både bokjuryn och Göteborgs stadsbibliotek. Vi vill tillägga att vi har valt vissa böcker som vi tror bejakar ett jämställdhetsperspektiv. Detta för att kunna se om det stämmer och hur de ter sig. Dessa böcker är: ⁷⁸ *Småflickor och stora* av Carin och Stina Wirsén, *Så gör Prinsessor* av Per Gustavsson, *Mitt rosa liv* av Amanda Eriksson och *Lill- Zlatan och morbror raring* av Pija Lindenbaum. Vi tror att det finns fler av böckerna vi valt som har ett tydligt genusperspektiv men det får utvisas senare. När vi analyserar böckerna kommer vi att utgå från både text och bild då det där sker ett samspel. Vi har valt att analysera 14 bilderböcker och vi anser att dessa 14 böcker kommer att ge en bra grund att stå på när vi sedan skall se på dessa ur ett jämställdhetsperspektiv.

Alla bilderböckerna vi har analyserat är från 90- talet och framåt med ett undantag, Alfons Åberg som är från år 1975. Ett medvetet val för att göra en så aktuell och modern undersökning som möjligt. Bilderböckerna vi skall analysera är:

- * *Lill- Zlatan* text och bild Pija Lindebaum⁷⁹
- * *Så gör prinsessor* text och bild Per Gustavsson⁸⁰
- * *Raska på, Alfons Åberg* text och bild av Gunilla Bergström⁸¹
- * *Gittan och älgbrorsorna* text och bild Pija Lindenbaum⁸²
- * *Snurran och den osande abborren* text Eva bergström och bild Annika Samuelsson⁸³
- * *Billy och mormor* text Birgitta Stenberg bild Mati Lepp⁸⁴
- * *Små flickor och stora* text Carin Wirsén bild Stina Wirsén⁸⁵
- * *Mamma Mu bygger koja* text Jujja och Thomas Wieslander bild Sven Nordqvist⁸⁶
- * *Bu och Bä i blåsväder* text och bild Olof och Lena Landström⁸⁷
- * *Castors punka* Text och bild Lars Klinting⁸⁸
- * *Milla mitt i natten* text och bild Gunilla Bergström⁸⁹
- * *Mitt rosa liv* text och bild Amanda Eriksson⁹⁰
- * *Den Vilda Bebin får en hund* text Barbro Lindgren bild Eva Eriksson⁹¹

⁷⁸ www.bokjuryn.se 8/1-07

⁷⁹ Lindenbaum, Pija (2006) *Lill- Zlatan och morbror raring*. Italien: Rabén & Sjögren

⁸⁰ Gustavsson, Per (2003) *Så gör prinsessor*. Stockholm: Natur och kultur.

⁸¹ Bergström, Gunilla (1975) *Raska på, Alfons Åberg*. Danmark: Rabén & Sjögren

⁸² Lindenbaum, Pija (2003) *Gittan och älgbrorsorna*. Stockholm: Rabén & Sjögren

⁸³ Bergström, Eva, Samuelsson, Annika (2003) *Snurran och den osande abborren*. Belgien: Bonnier Carlsen

⁸⁴ Stenberg, Birgitta, Lepp, Mati (1999) *Billy och mormor*. Singapore: Bonnier Carlsen

⁸⁵ Wirsén, Carin, Wirsén, Stina (2004) *Små flickor och stora*. Danmark: Bonnier Carlsen

⁸⁶ Wieslander, Jujja, Thomas (1995) *Mamma Mu bygger koja*. Belgien: Natur och kultur

⁸⁷ Landström, Olof, Lena (1995) *Bu och Bä i blåsväder*. Slovenien: Rabén & Sjögren

⁸⁸ Klinting, Lars (2004) *Castors punka*. Belgien: Alfabet

⁸⁹ Bergström, Gunilla (1992) *Milla mitt i natten*. Milano: New Interlitho

⁹⁰ Eriksson, Amanda, (2005) *Mitt rosa liv*. Italien: Natur och kultur

* *Leka tre* text Carin Wirsén bild Stina Wirsén⁹²

11. Analys och Redogörelse av bilderböcker

När vi analyserat böckerna har vi utgått från Nikolajevas frågeställningar. Det är viktigt att tänka på som hon skriver att det är ofta de böcker som inte är ”feministiska” som är de intressanta att studera. De uppenbart sexistiska böckerna erbjuder inga stimulanser. Men hon påpekar dock att man skall vara varsam och inte hamna i rena spekulationer.⁹³ Kåreland och Munthers *Modig och stark* har hjälpt oss genom vår analys.⁹⁴ Några av frågeställningarna var: Används övertydliga och synliga metoder för att understyrka personernas kön? Svarar personens uppträdande mot föreskrivna genusnormer? Är de vuxna bipersonerna stereotypa?

Vi vill här påpeka att vi kommer att benämna olika saker såsom leksaker som könsindelade. Vi anser att det är fel att klassificera men bevisat är det så samhället ser ut. För att förenkla för läsaren när vi har våra ”genusglasögon” på, väljer vi att dela in efter rådande normer. Vi har i vår analys av bilderböcker valt att börja analysera böcker med feminina huvudroller. För att studera hur böckerna framställs och dess rådande genusnormer. Det är även de feminina huvudrollerna som är överrepresenterade i vår analys. Hela 8 böcker har en flicka i huvudrollern. Påpekas bör att detta inte helt var ett medvetet val från vår sida, utan det fick helt enkelt bli de böcker som var de mest utlånade som fick avgöra vår analys. Dock tog vi med *Lill-Zlatan och morbror raring*, *Mitt rosa liv*, *Små flickor och stora* och *Så gör prinsessor* som bejaktar ett jämställdhetsperspektiv. Vi fortsätter sedan med att bearbeta de maskulina huvudrollerna. För att sedan avsluta med de bilderböcker som behandlar två representerade kön som huvudrollsinnehavare.

11.1 Bilderböcker med flickor som huvudperson

11.1.1 *Så gör prinsessor* av Per Gustavsson

Så gör prinsessor handlar om prinsessor i allmänhet och vad de gör i sin vardag. Till exempel att inviga broar, klippa band, och välja klänning i sin stora garderob. Vi får följa prinsessan genom hennes vardag från sängliggande till hockeymatch. Prinsessor tacklar alltid hårdast och de är tuffa. Prinsessor fångar bovar, besegrar drakar och räddar prinsar. Hon lever i sin fantasivärld.

Det vi kan se är att det handlar om en prinsessa. Trots att den skrivs i plural. Hela boken är väldigt rosa men handlar om hur en flicka kan vara tuff. Boken bejaktar flickans starka sidor. Det är hon som fångar drakar och räddar prinsar. Boken frångår de traditionella sagorna om prinsessor och det är kul att den är rosa. Vi anser att det är bra att författaren har valt att behålla den rosa färgen, klänningarna och aspekter som ofta anses flickigt i vårt samhälle. Det handlar inte om färgen på kläderna utan att en flicka skall få vara tuff och kan vara stark. Vi menar att när

⁹¹ Lindgren, Barbro, Eriksson, Eva (1985) *Den vilda bebin får en hund*. Slovenien: Rabén & Sjögren

⁹² Wirsén, Carin, Wirsén, Stina (2005) *Lekq tre*. Danmark: Bonnier Carlsen

⁹³ Nikolajeva, Maria (2000) *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur. Kap: 5, s. 165-171

⁹⁴ Kåreland, Lena (red.). (2005). *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm. s. 35-38

man tänker jämställt förknippar man det ofta till färger och klänningar. Men det är inte det som är det viktiga, utan hur en flicka kan och får vara. Där i ligger problemet. Vi hoppas att boken lockar till sig de barn som bara "älskar" rosa och prinsessor, att de då får möta en tuff sådan. Det finns dock vissa traditionella familjeförhållanden. Ett exempel är när man på en bild ser en man och en kvinna, där kvinnan är den som håller i ett litet barn. I ett annat moment skall ett par åskådare hälsa på prinsessan och hon bjuds på saft. Av vem då? Av den enda kvinnan på bilden? Varför kan man inte fråga de stereotypa könsrollerna? När prinsessan spelar hockey är hennes motspelare endast maskulina. Samma sak gäller när prinsessan möter rövare och sjökaptenen – alla är män. Samtidigt överlistar prinsessan dem alla och hon är den starka karaktären. Prinsessan har ett aktivt rörelsemönster i boken och hon ger sig ut på äventyr i den vida världen. Hon har heller ingen vuxen som förmanar henne i vad hon skall göra. "När Prinsessor är på resa, händer det att de måste rädda en by från farliga rövare."⁹⁵

11.1.2 *Milla mitt i natten* av Gunilla Bergström

Milla mitt i natten är ett av Gunilla Bergströms verk som istället för Alfons karaktären handlar om Millan. Milla ligger sömnlös en natt med sin docka Dora. I mörkret ser hon massa onda ting som inte finns där på dagen. Som tröst har hon låtsaskompisen Mållgan som förklarar de onda tingen som ofarliga. Enligt Milla är det Dora som är rädd för mörkret och hon som vill ha svar på sina frågor.

- På natten blir allting *annorlunda*, tycker Dora. Det är konstigt tyst...
- Och utanför dörren hörs dom stora prata i vardagsrummet. Inte som på dagen: högt och bestämt! Utan det låter hemligt och muntligt, långt borta...
- och vinden och regnet *hörs* på fönstret.
- Inte hörs vind och regn på dagen. Nä, jag tycker inte om natt, viskar Dora.
- var inte rädd, säger Milla.
- Vi har ju Mållgan!⁹⁶

Vi valde en annan karaktär av Gunilla Bergström för att se om det fanns några skillnader mellan karaktärerna pojke/flicka. Vi ser en likhet med Alfons figuren i Milla. Hon är lika ängslig och mörkrädd som pojkkaraktären. Hon har docka som tröst när mörkret kryper på men samtidigt har hon en låtsaskompis i form av samma karaktär som Alfons. Vi anser att Bergström är ganska könsneutral i sitt val av gestaltade leksaker på bilderna. Bland annat kan vi se att både Alfons och Milla har dockor. Milla och Alfons framställs på samma sätt och de görs ingen skillnad mellan dem på grund av deras kön. Milla kunde lika gärna vara en kille och tvärt om. I Milla boken finns inga vuxna. Hela bokens färgval går i olika blå nyanser.

11.1.3 *Gittan och älgbrorsorna* av Pija Lindebaum

Gittan och älgbrorsorna handlar om självständiga Gittan som känner sig lite ensam och vill ha ett syskon. Hon lever i en fantasivärld och skapar sig egna vänner i form älgbrorsorna. Detta gör Gittan för att hon inte vill leka med de andra barnen i pulkabacken. Älgbrorsorna får komma in till Gittan och leka. Gittan styr sina nya kompisar och de leker tillsammans efter Gittans

⁹⁵ Gustavsson, Per (2003) *Så gör prinsessor*. Stockholm: Natur och kultur. s. 15

⁹⁶ Bergström, Gunilla (1992) *Milla mitt i natten*. Milano: New Interlitho. s. 3

initiativtagande. Till slut känner Gittan dock att hon nog inte vill ha några brorsor och att de vanliga vännerna får duga. Älgar hör faktiskt hemma utomhus.

Gittan är en tuff tjej som tar för sig. När Gittan tar för sig är det inte i realistiska situationer utan i hennes fantasi. I den världen kan hon vara en tuff tjej. Hon är inte gestaltad i ett typiskt tjejigt perspektiv. Vi kan se att hon leker med leksaker såsom lego och dockor. Boken börjar med att Gittan antingen vill ha syskon: ”Ett litet, smalt, som får plats i docksängen, eller en stor brorsa, som spelar bråkig musik.”⁹⁷ Gittan blir i historien den förståndiga flickan medan bipersonerna framställs som lite klumpiga och oförståndiga, vilket gör Gittan till det förväxta barnet som ser konsekvenser. Frågan är vad som hade hänt om personen Gittan hade varit en pojke. Hade han då hängt på älgbrorsorna och deras upptåg? ”Jag trodde att ni behövde en liten syster, säger hon. Någon som tycker mycket om er.”⁹⁸ Underförstått tolkar vi detta som om flickor vill ge kärlek? Vi kan se att Gittan under hela berättelsen befinner sig i en för henne känd värld. Gittan är en lite vild person men i sällskap av de brötiga älgarna blir hon lugn. Vi frågade oss varför älgarna just är tre killar? I boken finns inga vuxna förebilder.

11.1.4 Snurran och den osande abborren av Eva Bergström och Annika Samuelsson

Snurran och den osande abborren handlar om den självständiga katten Snurran. Hon har en abborre som hon värderar högt. Snurran är bestämd och ingen bestämmer över henne, inte ens mamma och pappa.” Här bor jag, på Gräddbullevägen 4. Just precis. Det är jag som bestämmer här. Punkt Slut.”⁹⁹ Boken handlar om Snurrans vardag med abborren och vad som händer när den en dag försvinner. Hon spelar ut sina föräldrar för att till slut få en ny fisk, en surströmming.

Karaktären i boken är ett djur i form av en katt. Vi tror att det är en flicka på grund av namnet. Vi vet dock inte säkert och vi anser att författaren har lyckats bra med att göra karaktären könslös. Boken är illustrerad efter könsneutrala färger men vi kan se en skillnad på mamma-katt och pappa-katt. Mamman har bröst och det är också hon som vid ett tillfälle omfamnar Snurran. Det är även mamma katt som alltid har Snurrans syskon stående bredvid sig. Det är också hon som håller snurran i handen på några bilder. Av detta kan vi se att det är mamman som är den kärleksfulla av de båda föräldrarna. Det är synd att författaren framställer föräldrarna på detta sätt. Alla mammor faller åter igen in i ett fack som de omhändertagna. Vi ser två poliser på bilderna som vi antar är maskulina baserat efter tecknandet av mammans karaktär. I texten nämns en fisk som kallas guldprinsessan. I bild är hon illustrerad med stora röda läppar, ögonfransar och guldkrona. Dock görs inget märkvärdigt av henne utan detta kan enbart urskiljas från bilden och dess samspel med texten. Snurran berättar historien om hur man får sin vilja igenom ur ett jag-perspektiv. Texten går på vers och bilderna är sparsamt färglagda i neutrala färger. Snurran är en stark flicka med egen vilja. Snurran är väldigt aktiv och hennes rörelsemönster är stort på alla bilderna.

⁹⁷ Lindenbaum, Pija (2003) *Gittan och älgbrorsorna*. Stockholm: Rabén & Sjögren. s. 2

⁹⁸ Ibid. s. 2

⁹⁹ Bergström, Eva, Samuelsson, Annika (2003) *Snurran och den osande abborren*. Belgien: Bonnier Carlsen s.1

11.1.5 *Små flickor och stora* Carin och Stina Wirsén

Små flickor och stora berättas ur ett vuxenperspektiv och även i bilderna visas en bestämmande hand. Huvudpersonen är en flicka som skall vara stor och fin och äta mycket mat. Hon skall lära sig att klä på sig själv och att bära mössa för annars blir man sjuk. Hon får inte leka med dem hon vill utan blir ihop-parad med Britta. Att gråta när leksakerna går sönder gör man inte när man är stor flicka. Boken är full av förmaningar, som till exempel att flickan inte får sitta inne och rita när solen skiner. Boken slutar med att flickan får ett utbrott vilket illustreras i bild. All flickans ångest väller ut och hon blir den som till slut tillrättavisar den vuxne.

Små flickor och stora är en förmaning för hur vi anser att man inte skall bete sig som förälder. Författaren vill ta barnets perspektiv och visa på att en flicka faktiskt kan tänka själv. Frågan är om boken hade sett likadan ut om det var en pojke som hade huvudrollen? Vi anser att den hade kunnat se liknande ut, eftersom det handlar om att vuxna ibland ”kör över” barn och i det anseendet att barn inte själva får ta ansvar över sitt handlande. Flickan i boken är klädd i blommig klänning med en rosa rosett i håret. Flickan framställs som liten och oförmögen att kunna ta vara på sig själv. ”Nej, den där klänningen tycker du ju inte om, den passar ju inte ens på dig. Se så söt du blir i den här. Verkligen jättesöt.”¹⁰⁰ Hon uppmuntras också att leka med flickor. Författaren har valt att inte illustrera vuxna biroller, men man kan se att det är en kvinna som förmanar barnet att vara på ett visst sätt. Detta ser vi i form av en högklackad sko och en kvinnlig hand.

11.1.6 *Mitt rosa liv* av Amanda Eriksson

Boken berättar om en liten flicka som ser en rosa bil. Hon blir plötsligt förtjust i färgen rosa och bestämmer sig för att hon skall ha mer rosa ting. Hennes mamma har aldrig införskaffat henne rosa saker och vill inte heller nu göra det. Flickan förknippar rosa med prinsessor. Flickan tar därför hjälp av sin morfar som börjar sy om och färgar kläder och dylikt rosa. I slutet av boken kommer de dock på att det är praktiskt med svarta kläder för då kan man även vara pirat.

När vi läser den här boken får vi känslan av att författaren har skrivit boken ur ett jämställdhetsperspektiv. Personerna i boken, både barn som vuxna, har neutrala färger på sig. Bilderna i boken på barn är inte könsbestämmande och lämnar mycket åt fantasin. Morfadern som hjälper flickan, har stereotypiskt kvinnliga attiraljer såsom exempelvis en symaskin. Han kan mycket om hur man tvättar och syr. Morfadern går som vi kan tycka det lite över gränsen för vad som är passade för en man, om man skall följa normen som råder i samhället. Han syr och sköter kvinnogöra. ”- Kläderna måste vara ljusa och gå att tvätta i sextio grader, sa morfar.”¹⁰¹

Flickans leksaker är både pojk- och flicksaker. Vi kan se barnvagnar, hockeyklubbor och nallar. Det tråkiga vi kan se är att det fortfarande är mamman som håller i dammsugaren. På första uppslaget syns en dagbarnvårdare och givetvis är hon en kvinna. Berättelsen utspelar sig till största delen i hemmet. Vi kan dra paralleller till vad Ingrid Nettervik säger om äventyrliga pojkar. Den enda gången flickan går ut ur hemmet är hon med morfadern och tryggheten är stor.

¹⁰⁰ Wirsén, Carin, Wirsén, Stina (2004) *Små flickor och stora*. Danmark: Bonnier Carlsen s. 2-3

¹⁰¹ Eriksson, Amanda, (2005) *Mitt rosa liv*. Italien: Natur och kultur s. 11

11.1.7 *Leka tre* av Carin och Stina Wirsén

Stina, Lina och Sara är vänner. Att leka tre är inte lätt. Oftast finns det någon anledning till varför den tredje inte får vara med. Det är en berättelse om barns tuffa verklighet. ”Stina” och ”Lina” rimmar. Man kan bara vara med om det rimmar. Sara rimmar inte och får därför inte vara med. Här är ett exempel på en del av handlingen i boken. Mor och dotter Carin och Stina Wirsén har även skrivit (*Stora flickor och små*) som vi har analyserat ovan. Ingen är garanterad en lekkamrat och sådant som diskvalificerar är exempelvis ett namn som inte börjar på s, att äta godisar för fort och att svara fel på frågan om köttfärssås och spaghetti är godare än glass. Boken innehåller tre minikapitel.

Problemet att flickor inte kan leka tre är för många bekant. Problematiken tas sällan upp bland pojkar, men den finns väl även här? Att pojkar leker i grupp medan flickor leker i par är inget som vi vet skulle vara vetenskapligt bevisat. Vi anser det är synd att detta blir ett förgivandetagande, att det bara är så att flickor inte kan leka fler än två. ”Sara och Stina börjar på S. Man får bara vara med om man börjar på S. Lina får inte vara med.”¹⁰² Flickorna leker med typiska flickattiraljer såsom prinsessor. Färgvalet i boken är rosa, gult, lila och rött. Författarna skriver ur ett barnperspektiv och lämnar läsaren lite frågande. De tre flickorna leker med maskeradkläder. Lekarna kan ses som typiskt ”flickiga”. De är omvårdande och omhändertagande. Dock finns undantag när de leker med kulor. Det kan vara fel att kategorisera in lekarna som ”flickiga” och ”pojkgiga” men vi kan inte bortse från fakta. Leksaksaffärer, klädesaffärer och reklam vänder sig ofta till respektive kön. Lekarna, som dessa flickor utför, kan ses som förberedande inför vuxenlivet. Vi ser dem stå vid spisen och vagga sina dockor. Vad kan det ge för signaler till barn som läser? Redan här formas de i stereotypiska könsroller. Barn lär genom lek och genom olika teman för de leken vidare. Barn leker ofta efter mönster som vi vuxna ger dem. Vi anser inte att en pojke skulle ta till sig den här boken på samma sätt som en flicka skulle göra. Även om viljan finns där hos pojkarna kan de bli ”dragna vid näsan” av våra normer. Utrymme finns inte att för en pojke att öva sig i dessa lekar som behandlar omvårdnad och hem. I boken finns inga vuxna förebilder utan den utgår ifrån barns perspektiv.

11.1.8 *Lill - Zlatan* av Pija Lindebaum

Den nya boken av Pija Lindenbaum handlar om Ella vars smeknamn är Lill- Zlatan. Hennes föräldrar har åkt bort och hon bor därför hos sin mormor. Där finns alla Ellas morbröder inklusive Tommy, som hon tycker mest om. Tommy är frisör, gillar att gå på opera och är dålig på fotboll men Lill- Zlatan gillar honom ändå. En dag sitter Steve i frisörstolen hemma hos Tommy. Helt plötsligt inkräktar Steve på Lill-Zlatans och Tommys förhållande. Han skall nu vara med på allt inklusive bio och bad besök. Hon blir väldigt svartsjuk och är rent ut sagt lite elak mot Steve tills hon ser att han är en riktig hejare på att spela fotboll.

Det första vi möts av på uppslaget är tre av Ellas morbröder. De bär alla slips och ser ut som typiska affärsmän. Deras favoritmat är fläskpannkaka medan den fjärde morbrodern Tommy älskar sushi. Vi ser en biroll i Ellas mormor som bär förkläde och serverar mat. Tommy är ofta ute och reser, arbetar som frisör och lyssnar på opera. Tommy bär, i jämförelse med de andra bröderna, färgglada kläder, glasögon och örhängen. Tommy utstrålar glädje och kan visa empati

¹⁰² Wirsén, Carin, Wirsén, Stina (2005) *Leka tre*. Danmark: Bonnier Carlsen s. 4

när han till exempel gråter när de ser på film. Anmärkningsvärt är att Tommy inte kan spela fotboll och detta blir en beskrivning av en stereotypiskt homosexuell man. Detsamma inträffar när författaren ger honom ett yrke som frisör. Det följer vårt samhälles norm om hur manliga frisörer är.

Tommy tycker så himla mycket om att vara med mig. Och jag får ny färg på håret varje dag om jag vill. Vi spelar inte fotboll så mycket. För Tommy är inget bra på det.¹⁰³

Vi vill dock påpeka att författaren berättar ingenting om männens förhållande utan det är upp till vad ögat ser. Huvudrollen i form av Lill- Zlatan är inte typiskt ”flickig”. Hon är klädd i fotbollskläder med pannband i håret. Av bilderna att döma är det svårt att se om det är en pojke eller flicka, dock har hon tofsar på några av bilderna. Vi hävdar att illustratören har lyckas bra med att framställa Ella som icke stereotypiskt. Som karaktär är hon lite busig, kaxig och vågar säga vad hon tycker. Författaren utmanar dessutom barnen när hon kallar en flicka vid ett pojknamn.

Steve ser lika tråkig ut när han är färdigklippt. Och när vi går hänger han bara med. Ska du inte gå hem? Säger jag. Men det verkar inte så.¹⁰⁴

Lindenbaum visar vårt moderna samhälle utan att göra något oväsen kring det. Vi kan se många av dagens människor i Lindenbaums bilderbok; där finns mörkhyade människor och stora tjocka rumpor i omklädningsrummet. Inget är komplicerat i hennes miljöer. Vi hade innan vi läste boken en aning om vad den handlade om men det slog oss att bokens första anblick är könsneutral. Varken framsida, baksida eller titel skvallrar om vem som har huvudrollen. Titeln Lill Zlatan kopplar dock den ”insnöade” människan till att huvudrollsinnehavaren är en pojke. Detta visar sig dock senare vara fel och Ella som hon heter har två tofsar i håret. Vi anser att författaren har lyckats bra med att könsneutralisera kläder, färger och exempelvis frisyrier. Att hon valt titeln som inte avslöjar könet på huvudrollen är bra, eftersom pojkar ofta väljer böcker med pojkar som huvudroll. Här kanske författaren kan locka till sig pojkarna också.

11.2 Bilderböcker med pojkar som huvudperson

11.2.1 *Raska på, Alfons Åberg* av Gunilla Bergström

Alfons Åberg är en känd karaktär och i den här historien vill inte Alfons gå till förskolan. Han har massor han måste göra innan. Alfons driver pappa till vansinne med allt han ”skall bara”. Till slut vänder rollerna och pappa är den som ”skall bara”. Boken intar ett barnperspektiv där Alfons vill klara sig själv. I Alfons rum finns många olika leksaker i form av dockor, bilar, tåg, bollar med mera. Bilarna är dock överrepresenterade. Det är i Alfons hemmiljö som historien utspelar sig och historien är öppen berättad.

Gunilla Bergströms Alfons karaktär är en känslig pojke som ofta är rädd. Pappan i Alfons böckerna är en maskulin gestalt som fått de ”feminina rollerna”. Något vi undrat över är vart Alfons mamma är? Var de tvungna att ta bort kvinnogestalten för att ge pappan den rollen. Något

¹⁰³ Lindenbaum, Pija (2006) *Lill- Zlatan och morbror raring*. Italien: Rabén & Sjögren s. 5

¹⁰⁴ Ibid. s. 8

vi har valt att reflektera mest över är Alfons pappa. Han är illustrerad som en man men bejakar ofta sina feminina sidor. Han har intagit ett omvårdnadsperspektiv då det inte finns någon modergestalt i Alfons böckerna. Vi kan ofta se Alfons pappa stå vis spisen eller utföra stereotypa hushållssysslor. Vi uppskattar det men undrar samtidigt om man måste ta bort den kvinnliga gestalten helt för att i detta fall ge utrymme åt fadern. På det sätt måste pappan inta rollen som omhändertagande. Det blir inget som han väljer utan ett tvunget måste, istället ses Alfons pappa som heroisk när han sköter allt själv. Vi anser inte att det bör vara så utan om det funnits en kvinna kunde hon ”bytt däck”. Vi önskar att det istället hade varit ett medvetet val med de sysslor han utför. Samma sak hade skett om det i stället kretsade kring en ensamstående mamma. Varför ser vi det som om de sköter olika sysslor som i vårt samhälle blivit tilldelat maskulint och feminint?

11.2.2 *Billy och mormor* av Matti Lepp och Birgitta Stenberg

Billy och mormor handlar om Billy och hans mormor. Hon kommer på besök till Billy och hans mamma. Mormor har med sig en råtta som Billy först blir lite rädd för. Mormor och Billy åker till stan för att köpa en brandbil till honom. På vägen hem på bussen träffar de en kille som är punkare. Han är först lite taskig och låter inte dem få sitta bredvid honom. Sen visar det sig att han också har en råtta. De börjar prata och deras råttor får hälsa på varandra. Då råkar råttorna förväxlas och de vet inte vilken som är vem. Killen får följa med dem hem för att de skall kunna skilja råttorna åt. De blir kompisar och boken slutar lyckligt.

Billy är en kille som visar att det är okej att vara rädd för råttor. Billy är ingen tuff kille. Författaren visar på att det okej för en kille att inte alltid vara så framåt. Mormodern är ingen typisk stereotyp karaktär. Hon är inte som man kanske tror att en mormor skall vara. Hon står inte vid spisen och lagar mat som man brukar se i andra barnböcker. Det blir lite tråkigt att Billy just vill ha en brandbil. Måste killar önska sig bilar? Punkaren är just en kille. Varför kan man fråga sig? Busschauffören är manlig. Billy får genom sitt feminina umgänge bejaka sin känsliga sida. Vi anser att det antagligen hade sett annorlunda ut om de varit en pappa och en farfar med i bilden. Billy blir känslig för att han lever med kvinnor.

Billy kröp upp i hennes knä. Amalia satt kvar och tittade på honom. Billy satt alldeles stilla. Det kändes lite pirrigt att ha en råtta så nära sig. Mormor pratade på som vanligt men Billy hade svårt att lyssna. Han funderade på Amalia hela tiden. Tänk om hon skulle bli arg på honom och börja bitas. Och om han då sprang sin väg, skulle hon komma efter och nafsas honom i hälarna?¹⁰⁵

11.2.3 *Castors punka* av Lars Klinting

Castors punka handlar om två bävrar vid namn Castor och Frippe. De råkar ut för punka på deras två cyklar när de skall ut på picknick. Som läsare får man ta del av hur man lagar en punktering. Boken slutar lyckligt med en picknick på hemmaplan.

Castors punka är en pedagogisk bok. Den lär ut steg för steg hur man lagar en punktering. Även en vuxen lär sig ett och annat. Frippe och Castor är maskulina. Castor tecknas stor och framstår som den kloke. De är även han som dricker kaffe medan Frippe dricker saft. Vi tror att barn

¹⁰⁵ Stenberg, Birgitta, Lepp, Matti (1999) *Billy och mormor*. Singapore: Bonnier Carlsen s. 5

uppfattar Frippe som ett barn direkt eftersom han teckens mindre i förhållande till Castor. Vi anser inte att ett barn ens funderar över om Frippe skulle vara ett barn eller inte. För ett barn är en liten person just ett barn. Medan den lille personen för oss lika väl kan vara kortväxt figur. I det stora hela är boken könsneutral. Det finns dock endast män/pojkar i dessa böcker om Frippe och Castor. Vi anser ändå inte att boken förstärker de stereotypa könsrollerna. Frippe är en känslsam bäverpojke och gråter när han får punktering. Castor tar då den omvårdande rollen och tröstar Frippe.”- Så ja Frippe, säger Castor. Var inte ledsen. Tänk vilken tur att vi inte hann cykla så långt. Vi är hemma igen på fem minuter. Och förresten, det är ganska kul att laga en punka”¹⁰⁶ Båda cyklar på damcyklar med tillhörande cykelkorg. Cykelkorgen är full med mat som de skall ha på sin picknick.

11.2.4 *Vilda Bebin får en hund* av Barbro Lindgren och Eva Eriksson

Boken är skriven på vers. Den Vilda Bebin är en pojke. Han lever i en fantasivärld. Den Vilda Bebin önskar sig en hund i födelsedagspresent. Han öppnar det största paketet och där ligger en tyghund. Besvikelsen är stor, men Vilda Bebin sätter i sig tårtan och öppnar paket ändå. På natten flyger Vilda Bebin, hunden och alla tygdjuren ut i rymden på äventyr.

Vi anser inte att boken förstärker några könsroller. Däremot är det typiskt att det är en pojke som åker ut på äventyr. Mamman är däremot gestaltad i stereotypiska normer och hon befinner sig i hemmet. Det är hon som handlar och tar hand om sitt barn. Det finns ingen fadersgestalt i boken. Birollerna i boken är ändå relativt könsneutrala men på en sida ser man den Vilda Bebis och en ”flickbebis”. De gestaltas likadant men två detaljer skiljer dem åt. Flickan har på huvudet en liten mössa och suger på en napp.

11.3 Bilderböcker med två representerade kön

11.3.1 *Mamma Mu bygger koja* av Jujja och Thomas Wieslander

Mamma Mu bygger koja handlar om Kråkan och Mamma Mu som blir sugna på att bygga en koja när de ser att några barn har gjort det. Man får se när de bygger kojor och ta del av dialogen mellan dem. Kor får inte klättra i träd. Men detta struntar Mamma Mu i.

Mamma Mu är en ko som vill ut på äventyr. Med sig har hon Kråkan, som vi reflekterade lite extra kring. En del författare väljer att karaktärisera djur för att det där finns en möjlighet att göra dem könlösa. Det har dock inte Wieslanders utnyttjat utan han väljer att benämna kråkan som en ”han”. Varken kråkan eller Mamma Mu har några typiska manliga eller kvinnliga drag, som vi ser det. Kråkan är en kaxig karaktär medan Mamma Mu är lite mer tillbakadragen men hon vågar göra saker med lite påbackning. Mamma Mu framstår också som lite dum medan kråkan anses vara den kloke.

- Hej Mamma Mu, sa Kråkan.
- Kom ska du få se, sa Mamma Mu.
- Hon gick bort mot träden bakom lagårn.
- Jag har redan sett nästan allting, sa Kråkan.
- Vad är det *nu* då?

¹⁰⁶ Klinting, Lars (2004) *Castors punka*. Belgien: Alfabeta s. 7

- Mu vad fint det är, sa Mamma Mu. Du skall få se.¹⁰⁷
- Mu, sa Mamma Mu. En koja. I trädet.
- I det trädet? sa Kråkan. Nej, nej, nej!
- Han talade sakta och väldigt tydligt.
- Du är en ko Mamma Mu. Säg efter mig:
- Jag är en ko. Kor klättrar inte i träd, och bygger inte kojor. Säg det.¹⁰⁸

Varför blir kvinnan den dumma? Vi kan dock se att när de byggt färdigt sin koja inreds den med blommiga gardiner, dukar och blommor. Det är inget fel på inredning och gardiner men frågan kvarstår; Hade det sett likadant ut om kossan varit en tjur? Vi hävdar att det inte skulle vara så för en maskulin karaktär. Mamma Mus rörelsemönster är lite klumpigt medan kråkan är smidig. Hon trotsar dock sin kroppshydda och övervinner svårigheter. Vi frågade oss själva varför karaktären heter Mamma Mu eftersom författaren inte nämner några barn? Är hon en mamma enbart för att hon är gestaltad som kossa.

11.3.2 *Bu och Bä i blåsväder* av Lena och Olof Landström

Bu och Bä i blåsväder handlar om att två får skall gå och handla. I affären handlar de grönsaker och på vägen hem ligger snön tung på marken. Deras kålhuvud rullar iväg till en stor snöboll. Historien slutar lyckligt med grönsakssoppa lagad av dem bägge. Boken är en kort historia.

Bu och Bä är två relativt könsneutrala figurer, om vi ser till textens innehåll. Dock väljer författarna att illustrera dem i blått och rött, med hårspänne samt i kjol och byxor. Karaktären i blå byxor kör sparken och man kan fråga sig varför? Flickan sitter på och håller hårt i matkorgen. Bilderna tar över texten och vi kan i affären faktiskt se att det är flickan som betalar, dock till den kvinnliga expediten. Ur genusperspektiv menar vi att boken är bra. Båda fåren är aktiva och de tar i lika mycket när de kämpar med kålhuvudet. Ingen är starkare än den andre. Det finns inga vuxna med i boken, men vi vet dock inte om Bu och Bä är vuxna eller barn. Av kläderna att döma ser de ut som barn, men samtidigt är de själva, handlar och lagar maten själva. På en bild rättar flickan till matkassen och pojken håller i sparken. Vi kan undra varför flickan är den som oroar sig över matvarorna men samtidigt kan det finnas en gräns för vad man skall analysera och inte. Slumpen finns den och kan den vara avgörande? Fårens rörelser är i samma mönster och de är till exempel ingen som är snabbare än den andre. På en bild kan vi dock se att flickan springer först.

12. Jämförande analys av valda bilderböcker

I texten som följer har vi valt att ställa några av våra böcker mot varandra för att göra könsmonster tydligare, men också för att man tydligare skall se skillnader och likheter dem emellan.

12.1 *Mamma Mu bygger en koja* och *Castors punka*

Karaktärerna i böckerna skiljer sig åt men i bägge böckerna är de djur. I *Castors Punka* är huvudrollerna manliga medan de i *Mamma Mu* är en kvinna och en man. I båda böckerna kan vi

¹⁰⁷ Wieslander, Jujja, Thomas (1995) *Mamma Mu bygger koja*. Belgien: Natur och kultur s. 3

¹⁰⁸ Ibid. s. 8

se att en av gestalterna är den smarte. I Mamma Mu visas kossan som lite dum och därför fyller kråkan en funktion. I Castors punka handlar det om att den ena figuren är ett barn och därför blir Castor en förebild. I båda böckerna är den kloke/vuxne som en lärare för Mamma Mu och Frippe.

Men det sker ändå ett samarbete mellan ”lärare och elev”. Castor och Frippe börjar sin berättelse i hemmet för att sedan vara utomhus. Mamma Mu och Kråkan är utomhus under hela deras berättelse. Vi insåg under vår analys att det är skillnad i hur Mamma Mu och Kråkan bor och hur Castor och Frippe bor. Castor och Frippe är gestaltade liknande oss människor trots att de är djur. Mamma Mu och Kråkan är kvar i sina ”riktiga element” och med det menar vi att de bor i hagen och trädet. Genom Mamma Mu tar författaren möjligheten att gå ifrån normer som vi har i samhället. Med det syftar vi exempelvis på kläder. Eftersom Mamma Mu och Kråkan är kvar i sin riktiga miljö behöver de inga kläder. Inte heller i Castors punka har de kläder, men det återfinns vissa detaljer så som cykelhjälm och förkläde.

12.2 *Gittan och älgbrorsorna och Vilda Bebin får en hund*

Likheterna mellan böckerna är att karaktärerna längtar efter någonting de inte kan få. De drömmer sig därför bort mot en fantasivärld där deras drömmar blir sanna. Den stora skillnaden ligger i att Gittans dröm stannar i hemmet och hennes rum. Den Vilda Bebin som är en pojke beger sig ända ut i rymden. Gittan har ett samvete som säger åt henne hur hon skall handla medan Bebin inte har några hämningar. Vilda Bebin längtar inte hem under sin resa medan Gittan vill gå tillbaka till sin vanliga vardag. Gittan har ingen förebild i sin bok vilket Vilda Bebin har. Detta är intressant eftersom det borde vara Vilda Bebin som tänker på sin mamma. Vilda Bebin har brist på empati och drar sig undan moderns kärlek och reder sig själv.

12.3 *Snurran och den osande abborren och Små flickor och stora*

Dessa två böcker handlar om två flickor, men sen slutar likheterna. Snurran är en stark flicka, som inte till låter att någon sätter sig på henne. I små flickor är denna flicka i början av berättelsen för tryckt av vuxenvärlden. Att snurran är en flicka är till en början svårt att urskilja och författaren beskriver inte heller mycket som kan avslöja om hon faktiskt är en pojke eller flicka. Båda böckerna utspelar sig till största delen i hemmet med undantag för små äventyr med föräldrarna. Vi vill påpeka att de aldrig är ute på äventyr själva som Vilda Bebin exempelvis är. Snurran har ett annat rörelseschema än den lilla flickan. Från början har inte den lilla flickan något stort rörelsemönster men hon får det senare när hon bryter sig loss från mammans skyddande hand. Vi ser henne då aningens mer impulsiv. Berättelserna blir mer lika när flickan på slutet blir självständig. Snurran däremot har hela tiden varit på språng och de båda vet bäst.

12.4 *Mitt rosa liv och Billy och mormor*

Berättelserna handlar om två barn av vardera kön. Båda lever med sin mamma och får i historien besök. Till Billy kommer mormor och till flickan i *Mitt rosa liv* kommer morfar. Vi kan se att morfadern och mormodern har ”bytt” roller. Morfar har intagit en feminin roll och mormor är äventyrlig och våghalsig. Billys mormor är en ”ball” mormor som leker istället för att baka bullar. Mammorna i berättelserna är lika och har den omvårdande rollen med bland annat

städning. Ingen fadersgetsalt skildras i någon av böckerna om vi bortser från morfadern. Billy väljer ut en brandbil när han är i leksaksaffären. Däremot leker flickan med både dockvagn och bandyklubba. Hon önskar sig även en bil, dock en rosa sådan. Flickan framställs som mera utåtriktad och framåt än Billy och hon vet vad hon vill. Billy sitter i mormors knä och följer mer med på äventyret än skapar det. Flickan styr morfadern medan mormor styr Billy. Vi reflekterade kring att några av våra nämnda författare väljer att bortse från namn. Varför gör de detta och är det värderande? Dock kan vi se att just *Mitt rosa liv* är berättad utifrån ett jag- perspektiv, alltså flickan själv berättar. I Billy har vi däremot en berättarröst. Böckerna utspelar sig i hemmet utifrån Billy och flickans erfarenhetsvärld.

13. Beskrivande adjektiv hos huvudpersonerna

I litteraturgenomgången tar vi upp Nikolajevas tabell där hon beskriver motsatsord mellan flickor och pojkar. Vi gör här nedan en liknande tabell. Vi har i våra valda bilderböcker tittat på hur författarna beskriver huvudpersoner och biroller i förhållande till manligt och kvinnligt. I böckerna har vi sett på hur de framställer personerna med adjektiv och kön. Genom tabellen kan man se att flickor benämns som gulliga och söta samt att de gråter mer. Pojkarna är glada, bråkiga och starka. Däremot var de många adjektiv som gav ett jämnt utslag, att vara rädd, arg eller stor kunde både en pojke och en flicka vara. Vi tror att denna tabell hade gett ett större utslag om vi valt ett större antal bilderböcker, eller vid valet av kapitelböcker. I kapitelböcker beskrivs personer ofta i ord mer än vad man gör i en bilderbok.

Adjektiv	Frekvens	
	Flickor	Pojkar
Liten	2	
Stor	2	2
Ball		1
Glad	1	3
Rädd	2	2
Gråta	3	1
Hård	1	
Löjlig		1
Snabb		1
Skratta		1
Stark		1
Bråka		2
Snäll	1	
Gullig/Söt	2	
Ledsen		1
Arg	1	1 ¹⁰⁹

¹⁰⁹ Nikolajeva, Maria (2004) *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur s. 65

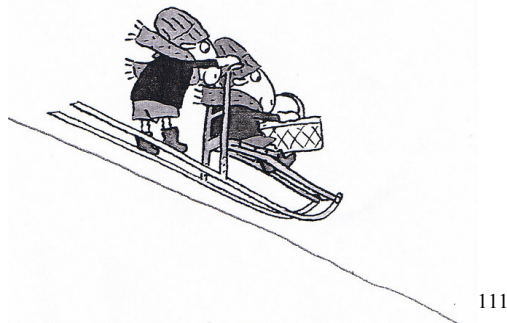
14. Övergripande analys av bilderböcker

Vi blev i vår bilderboksanalys besvikna på att det faktiskt inte har hänt så mycket ur ett jämställdhetsperspektiv. Vi kan verifiera vår hypotes om att det finns fler barnböcker som stärker de stereotypa könsrollerna och relativt få som är åt det könsneutrala hållet. Det trots att vi har valt några bilderböcker som skall främja flickor till att få vara starka och pojkar till att visa empati. I dessa böcker finns dessa starka flickor och pojkar som får bejaka andra sidor än de stereotypa. Men här tar det sedan stopp; för den starka flickan som jagar bovar, jagar givetvis manliga sådana. Vi kan alltså se att birollerna fortfarande är stereotypiska. Det är även ibland överdrivet i sin stereotypi. Hur ofta ser man en hemmafru i dagens samhälle? Birollerna har en viktig betydelse i bilderböckerna och alltför ofta ser vi att de tilldelas stereotypiska roller. De två birollerna som överskrider detta är Tommy i *Lill-Zlatan* och morfar i *Mitt rosa liv*. Tommy är inte en maskulin man i det avseendet samhället förväntar sig. Morfar syr och tvättar kläder. Morfar är den ende som går över gränsen för vad som är normen och anses passande. Vi funderade över vad gränsen går för vad som anses som tabu i vårt samhälle Morfar är på gränsen till tabu och detta ser vi inte hos några av de andra karaktärerna. Med tabu menar vi att det antagligen inte skulle vara accepterat med en man i klänning. Vi kan här se kopplingar till **Hirdmans symboliska nivå**. Vi menar då att när vi är små skapar vi oss och tilldelas egenskaper, roller, livsutrymme utifrån invanda mönster. Att bryta mot beteendenormer är inte alltid godtagbart i vårt samhälle.¹¹⁰

I böckerna *Bu och Bä i blåsväder*, *Castors punka*, *Mamma Mu bygger en koja* och *Snurran och den osande abborren* är karaktärerna djur. Även djur har ett kön, inget levande ting går att göra könslost. Genom att gestalta sina berättelser i djurform har författarna däremot möjlighet att frångå stereotypa könsroller. Många har dock inte utnyttjat denna möjlighet i sitt berättande. Vi kan här se en chans för bilderböckerna att frångå stereotypiska könsroller och därav också låta de läsande barnen kunna identifiera sig med vem som.

Efter en analys av text och bild vågar vi påstå att texten är jämställd medan bilderna ofta säger motsatsen och är stereotypiska. Med tanke på att det är bilderböcker där text och bild skall samverka kan vi tycka att detta är underligt. Samtidigt kan detta vara ett medvetet val av illustratör och författare för att bilderna skall fungera utan text. Ett exempel kan vara att författaren väljer att inte benämna karaktärerna vid kön i texten, men de illustreras med en kjol eller byxor i bilden. Här kan vi tycka att det används övertydliga och synliga metoder för att understyrka personernas kön. På bilden nedan ser vi Bu och Bä på väg till affären. Boken är i färg och då har han som kör sparken blå kläder och hon som sitter på har röda kläder.

¹¹⁰ <http://theses.lub.lu.se/archive/sob/soc/soc04034/SOC04034.pdf> s.9-14



I boken *Så gör prinsessor* möter prinsessan rövare och en sjökaptan, alla är män. En förklaring till det kan vara att vi människor har en inre bild av hur vissa karaktärer skall se ut till exempel att rövare och pirater skall vara män. Vågar författaren inte ändra våra inre bilder? Vi anser att om de aldrig vågar utmana oss kommer vi alltid ha denna bild av hur en rövare ser ut. Det är inte för intet som tjuvar just är män, när vi i vårt samhälle faktiskt har överrepresenterat män i vårt brottsregister. Men blir just män kriminella bara för att detta förväntas av dem? Om någon författare vågar utmana stereotypa könsroller och inte sortera in folk i fack kanske vi skulle få en förändring. Vi anser att om ingen ifrågasätter våra normer kommer de aldrig att förändras.

Mammorna är generellt mer närvarande än papporna. I våra valda böcker har vi Vilda Bebin där det finns en modergestalt. Lill-Zlatan har en mormor men också en morbror. Billy har en mamma och en mormor. Alfons är den enda boken som gestaltar en pappa. Alfons pappa tar också hand om hemmet och sköter typiska ”kvinnliga sysslor”. I boken *Mitt rosa liv* figurerar det en morfar som syr. I dessa nämnda bilderböcker förekommer någon form av moders eller fadersgestalt som förebild. Det yppar sig inte alltid vad personen har för yrke utan mer vad statusen i hemmet befinner sig. Detta kan bero på att författarna riktar sig mot små barn vars begreppsvärld ännu inte sträcker sig så långt som till exempelvis föräldrarnas arbete. Även biroller kan ha yrken och vi ser dessa oftast som stereotypiskt könsbundna. Vi kan exempelvis se en kvinnlig dagbarnvårdare, en kvinnlig expedit och en manlig busschaufför. Nikolajeva tar som vi tidigare nämnt upp olika sätt att beskriva manliga och kvinnliga karaktärer. I jämförelse med en skönlitterär bok gör inte bilderböckerna några utförliga beskrivningar av karaktärer. Därför är det svårt att göra en liknande jämförelse.

Vi såg att de stereotypiska manliga karaktärsdragen var få. I dessa bilderböcker för barn handlar det mer om pojkars normer och dess sätt gå ifrån dem. Det gäller huvudrollerna och om vi skådar birollerna kan vi se att stereotypiska manliga karaktärsdrag existerar på ett annat sätt. Det samma gäller för kvinnliga stereotypiska karaktärsdrag. Vi anser att författarna har fokuserat på huvudrollerna ur ett jämställdhetsperspektiv men att de på vägen glömt bort birollernas verkan på läsaren. Fortfarande dominerar en städande mamma och en smart karl. Exempel på dessa finns i flera av våra valda bilderböcker bland annat *Mamma Mu bygger en koja* och *Mitt Rosa liv*. Konsekvenserna kan bli att barn faktiskt identifierar sig med andra delar i boken än just

¹¹¹Landström, Olof, Lena (1995) *Bu och Bä i blåsväder*. Slovenien: Rabén & Sjögren. s. 3

huvudrollen. Vi kan därför inte anse att en sådan bok är jämställd. Birollern har stor betydelse och kan ge negativa effekter.

I litteratur för barn främst bilderböcker är majoriteten av huvudpersonerna manliga. Det har även framkommit att de flickor som har en huvudroll ofta inte framstår som starka flickor. Detta bidrar till att flickor saknar positiva identifikationsobjekt i bilderböckerna.¹¹² Av våra 14 bilderböcker har fyra pojkar huvudroller. I åtta av böckerna gestaltas huvudrollerna av flickor och två böcker behandlar par. Vi kan här säga att vi inte mött så många svaga flickor i våra utvalda böcker. Vi kan genom det hävda att det har skett en förändring i flickornas huvudroller. När vi gjorde vårt urval av litteratur valde vi inte enbart efter huvudperson och dess kön. Det vi ser som överraskande är att de är fler böcker med kvinnliga huvudroller i vårt urval än vi trott. Ändå anser vi inte att de är jämställt i många av dessa bilderböcker. En första anblick av dessa böcker kan ge en känsla av att jämställdhet råder. Vid en närmare anblick kan vi se en helt annan bild än vad som syns på ytan. Birollerna har alltför ofta en stereotypisk framtoning och hade vi inte sett dess utslag hade vi antagligen fått ett helt annat resultat. Vi hävdar att huvudrollerna i dagens läge börjar gå åt rätt håll medan birollerna står kvar och stampar. Vi undrar hur ofta du i dagens läge ser en hemmafru? Har birollerna stannat upp helt i barnlitteraturens historia? Mot det kan vi här hävda att karaktärernas uppträdande mot föreskrivna genusnormer inte gäller för alla huvudroller men däremot för de flesta biroller.

Som vi tidigare nämnt när vi bearbetat litteraturen var Rita Liljeström och Kari Skjønberg några av de första forskarna inom nordisk barnlitteratur och könsrollsforskning. De två forskarna kom i tidigt stadium fram till att skönlitteratur för barn till stor del innehöll stereotypa könsroller. Vi ser det som aningen skrämmande då det verkar ha inträffat påfallande lite med tanke på att vi lever på 2000-talet. I äldre litteratur kunde ses att pojkar skildrades som äventyrliga, medan flickornas historier ofta utspelade sig nära hemmet och var i uppfostrande syfte. Visst har litteraturen gjort framsteg om vi ser till innehåll och illustrationer. Men vid en djupare analys ser vi att gamla mönster lever kvar. Vi har kommit en bit på väg från dessa indelade böcker skrivna till de olika könen, men vi behöver nå längre så att samhället kan komma att förändras.

Efter iakttagningar av våra valda bilderböckers illustrationer kan vi se ett bevis på Nikolajevas iakttagelser. Dessa om att könsmonster blir ännu tydligare när man tvingar konstnären att betona könet genom yttre beskrivningar såsom kläder och frisyrier. Exempel på detta ses tydligt i Bu och Bä. Enligt Nikolajeva bygger ofta barnlitteratur på motsatsord när de beskriver flickor och pojkar. När vi jämförde hennes tabell med våra bilderböcker såg vi att den till viss del stämde. Men författaren beskriver inte karaktärerna så utförligt i bilderböcker så det blir därför svårt att jämföra. Däremot är bilderna tydligare och här kunde man se desto mer.

Vi har studerat hur det skulle bli om man byter huvudpersonernas kön i bilderböckerna och om det då skulle påverka handlingen. Det vi då kom fram till var att vi inte kan ge några direkta svar men vi hävdar att historien skulle påverkas. Vi anser att läsarna i detta fall barnen skulle reagera på ett annat sätt om det var kvinnliga tjuvar eller pirater. Vi hävdar att barnen då hade ifrågasatt historien på ett annat vis. Ett bra exempel är som Pija Lindenbaum gjort när hon döpte sin flickkaraktär till ett pojknamn.

¹¹²Kåreland, Lena (red.). (2005). *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm. s. 25

Vi såg också att de användes övertydliga och synliga metoder för att understyrka personernas kön i bilderna. Detta hävdar vi att författaren har valt att göra för att i texten slippa beskriva personerna. Bilden och texten samarbetar. Vi anser att de flesta personens uppträdande svarar mot föreskrivna genusnormer så som vi i vårt samhälle förväntar oss att manligt och kvinnligt skall utspela sig. Vi kom fram till att personerna på bilderna ofta befann sig långt fram i illustrationerna. Vi anser inte att det är ett sätt som illustratörerna använder för att göra en huvudkaraktär. Vi hävdar dock att birollerna kan illustreras på detta sätt för att tona ner dess betydelse. Vi vill tillägga att de i bilderböcker oftast förekommer en eller två huvudkaraktärer. De blir då dessa som står i centrum och har uppmärksamheten.

Som vi nämner i referenslitteraturen har genusperspektivet olika nivåer. **Strukturell nivå** innebär relationerna och processerna i vårt samhälle. Vem gör vad i vårt samhälle och hur högt värderas det? Om vi ser till bilderböckerna som behandlar parförhållanden såg vi att Bu och Bä hade ett jämställt förhållande gentemot varandra. Däremot i Mamma Mu kan vi se att Kråkan uppfyller den maskulina normen. Mamma Mu blir kvinnligt underordnad Kråkan. En annan nivå är den **symboliska nivån**. Vad förmedlas vara kvinnligt och manligt och hur skapas genus. Här såg vi som vi tidigare nämnt, att Mamma Mu blir den ”dumma” gentemot den kloke Kråkan. På **individuell nivå** studerar vi vilka normer som upprätthålls av huvudrollsinnehavaren och dennes familj. På det stora hela var det inte jämställt bland könen. Det var mammorna som tog omvårdnadsperspektivet, men och andra sidan var det få manliga gestalter att jämföra med. Alfons pappa och morfadern *I mitt rosa liv* står för undantagen. De får bejaka sin feminina sida.

Vår övergripande analys får avslutas av Judit Butlers citat som vi även har med i avsnittet om tidigare forskning. Vi anser att det citatet speglar vårt samhälle, men även vårt arbete och den förändring vi skulle vilja åstadkomma i framtiden.

Vårt kön spelar en stor roll för hur vi kommer att leva våra liv. Enlig filosofen Judith Butler innebär benämningen flicka/pojke att det barn som begreppet avser i hög grad formas och bestäms av de förutfattade föreställningarna som historiskt knutits till begreppet. Denna benämning innebär också begränsningar eftersom föreställningar ofta inbegriper handlingsmönster för vad som är möjligt att göra.¹¹³

15. Diskussion

Vi har genom vårt arbete upptäckt att det inte finns något ord i det svenska språket som står för det könsneutrala, det finns inget ord för könslös. Kön har oerhört stor betydelse i vårt samhälle. Genusordningen är den mest övergripande ordningen i samhället. Könet går före allt annat när du träffar en människa, exempelvis handikapp och hudfärg kommer i andra hand. Det första du frågar ett par nyblivna föräldrar är oftast vad det blev för kön. Föräldrar har en stor del i vårt jämställda arbete och deras uppfostran av barnen har stor betydelse. Om ens barn exempelvis kommer hem en dag och säger att han/hon vill ta med sig en vän. Frågar du med all säkerhet om

¹¹³ Nordberg, Marie (2005) *Manlighet i fokus- en bok om manliga pedagoger, pojkar och maskulinskapande i förskola och skola*. Stockholm: Liber. s. 192

det är en hon eller han och vad hon eller han heter. Vi skulle kunna utmana samhället men vad skulle vi i detta fall kalla vännen? Även om vi som personer säger att vi inte kommer att behandla flickor och pojkar olika kommer detta säkert att ske. Eftersom vi så gärna vill ha ett namn och kön på en person för att kunna avgöra vad vi skall möta. Genom det skapas **performativitet** vilket som vi tidigare nämnt innebär att kön/genus/sexualitet skapas genom aktiva sociala processer, en kvinna görs till kvinna och en man till man. Vi vill inte säga med vårt arbete att det är fel att vi har två kön, men att kön och genus skall ha lika förutsättningar. Vi kan aldrig komma att leva i ett könsneutralt samhälle och detsamma gäller för litteratur. Vi kan skapa böcker utifrån ett genusperspektiv men inga karaktärer kan göras könslösa. I så fall skulle vi få gestalta karaktärer i form av exempelvis fyrkanter eller svampar.

Flickor har större möjlighet att gå över gränserna än pojkar. Begreppet ”pojkflicka” är väl använt och är inget som man höjer på ögonbrynen för. Däremot hör man aldrig ett motsatsord och som pojke bli kallad för flickig har en negativ klang. När man tittar ur ett genusperspektiv vill man se hur föreställningar om det som är typiskt manligt respektive kvinnligt framställs. Hindrar de eller möjliggör de flickors och pojkars utveckling? Vi ser i bilderböckerna att det tyvärr hindrar mer än möjliggör.

I barnets identitetsutveckling sker även en könstillhörighet. Här har barnets skola och hemmiljö stor betydelse. Flickor och pojkar intar här olika positioner. Barn lär sig tidigt att anpassa sig till olika mönster och de blir redan i förskoleåldern medvetna om könskoderna som råder. Pojkar och flickor har en benägenhet att nedvärdera kvinnliga sysslor och kvaliteter.¹¹⁴ Dessa mönster lever även kvar upp i åldrarna och typiska kvinnoyrken har lägre status och är lågavlönade. Vi tycker det är synd att så få författare utmanar de traditionella könsrollerna men det finns dock pojkar som får visa empati och ett exempel är Alfons.

Det är viktigt att behandla litteratur i förskolan och vad barnen får läst för sig kan hjälpa dem i sitt identitetsskapande. En huvudroll kan utstråla värdighet, givmildhet och turtagande. Med det hävdar vi att en biroll kan vara lika lärorik som en huvudroll. En biroll kan ge respekt för dig själv som individ samt från kamrater. Trygghet och gemenskap skapas genom litteraturen och väcker lärdom för livet. Barnen kan väcka en självkänsla och ett självförtroende och därför är det synd att vi kan se så mycket negativt i vår valda litteratur i förhållande till ett genusperspektiv.¹¹⁵

16. Sammanfattning

Bakgrunden till vårt arbete är att Förskolan/Skolan är ålagd att förebygga stereotypa könsroller. De skall också arbeta för jämställdhet. Vi hävdar därför det är extra viktigt att vi, som blivande pedagoger vet hur barnlitteraturen skildrar dess olika karaktärer, så att vi kan välja ut böcker som speglar och behandlar genusnormer på ett bra sätt.

Syftet med undersökningen var att titta på hur bilderböcker framstår ur ett jämställdhetsperspektiv. Frågeställningarna för oss var:

¹¹⁴Kåreland, Lena (red.). (2005). *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm. s. 10

¹¹⁵ Wahlström, Kajsa (2003) *Flickor, pojkar och pedagoger*. Kristianstad: Boktryckeri s. 27

- Hur framställs karaktärerna i bilderböcker?
- Hur framställs manliga och kvinnliga yrken hos de vuxna karaktärerna?
- Förekommer gränsöverskridande hos karaktärerna om man ser till ett jämställdhetsperspektiv?

Under arbetets gång har vi lagt ner mycket tid på att redovisa olika begrepp som är viktiga för resultatet. Kön skapas genom sociala sammanhang och förskolan är en sådan. Detta kallas performativitet och det innebär att kön/genus/sexualitet skapas genom aktiva sociala processer, en kvinna skapas till kvinna och en man till man. Vi skall dock inte som pedagoger utgå ifrån barns genealogi utan alla skall behandlas lika. Vi vill inte säga med vårt arbete att det är fel att vi har två kön, men att kön och genus skall ha lika förutsättningar och så ser det inte ut i dagens samhälle

Genom vår kvalitativa undersökning har vi kommit fram till att barnlitteraturen ännu idag är starkt könad. Vi bör inte förglömma att vuxenvärlden är den som påverkar barnen. Vi måste vara medvetna om att vi som vuxna människor inte ser världen med barnens ögon och så då inte heller böcker. Barn ser bilder och sammanhang utifrån sin egen begrepps – och erfarenhetsvärld. Vi hävdar att huvudrollerna i böckerna är mindre stereotypa i jämförelse med birollerna. Det finns få exempel där karaktärer går över vårt samhälles normer.

Det är viktigt att börja arbeta när barnen är små i förskolan eller helst redan från födseln för att förebygga traditionella könsmonster. För barn är böcker ett sätt att lära känna världen

17. Förslag på vidare forskning

Det vi skulle vilja veta mer om är varför författarna inte vågar fullt ut. Vill läsarna ha det som det alltid varit? Säljer inte sådana böcker? Men vem riktar de sig till? Vi skall inte glömma att det är föräldrar och pedagoger som köper in material till barnen (3-5 år.) Det hade varit intressant att få intervjua författare om dessa tankegångar, och även studera hur författare till barnböcker ser på jämställdhet.

I inledningen har vi valt att referera till kursplanen i svenska, vilket tillhör skolan men vi har gjort det medvetet för att det står påfallande lite om litteratur och läsning i läroplanen för förskolan.¹¹⁶ Det är något vi anser borde utvecklas i nästkommande läroplan för förskolan. Litteratur i förskolan är viktigt. Tyvärr kan vi även se samma sak i kursplanen för svenska och dess genusarbete.

¹¹⁶ Kåreland, Lena (red.). (2005). *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm. s. 56

18. Slutord

Vi känner att detta examensarbete har gett oss en djupare och större förståelse för barnlitteratur och bilderbokens betydelse. Vi har blivit mer medvetna om hur arbetet med jämställdhet bör utformas ute i verksamheterna. Att tänka fler än en gång vid valet av bilderbok kommer hädanefter att vara en självklarhet. Vi måste vara medvetna om vad det är för böcker vi väljer att representera. Dessa frågeställningar kommer inte att stanna med detta arbetets slut utan har påverkat oss djupt inför våra kommande yrkesroller.

Upplägget under arbetets gång har fungerat väl. Vi har båda varit lika delaktiga och arbetat fint tillsammans. Vi har bearbetat alla delar och ingen har varit ensam ansvarig. Däremot har vi valt att lägga upp litteratur emellan oss för att senare delge varandra. Vi har dock utformat det mesta av det skrivna ordet tillsammans. Det har gett mycket blod svett och tårar men ett rättvist resultat.

19. Referenslista

19.1 Otryckta källor

www.barnensbibliotek.sebokjuryn

www.bokjuryn.se

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=1352&a=582833>

<http://www.jamombud.se/docs/JamOsskolhandbokA5suppslag110sidorB1C.pdf>

<http://www.skolverket.se/sb/d/618;jsessionid=EEBFD3BCA2EDD650A98F209BAD8220B0>

http://www.scb.se/Statistik/LE/LE0201/2004A01/LE0201_2004A01_BR_X10ST0401.pdf

<http://theses.lub.lu.se/archive/sob/soc/soc04034/SOC04034.pdf>

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Bokjuryn>

19.2 Tryckt källlitteratur

Bergström, Eva, Samuelsson, Annika (2003) *Snurran och den osande abborren*. Belgien: Bonnier Carlsen

Bergström, Gunilla (1975) *Raska på, Alfons Åberg*. Danmark: Rabén & Sjögren

Bergström, Gunilla (1992) *Milla mitt i natten*. Milano: New Interlitho

Eriksson, Amanda, (2005) *Mitt rosa liv*. Italien: Natur och kultur

Eriksson, Eva (2003) *Malla cyklar*. Danmark: Narayana Press

Gustavsson, Per (2003) *Så gör prinsessor*. Stockholm: Natur och kultur.

Klinting, Lars (2004) *Castors punka*. Belgien: Alfabeta

Landström, Olof, Lena (1995) *Bu och Bä i blåsväder*. Slovenien: Rabén & Sjögren

Lindenbaum, Pija (2003) *Gittan och älgbrorsorna*. Stockholm: Rabén & Sjögren

Lindenbaum, Pija (2006) *Lill- Zlatan och morbror raring*. Italien: Rabén & Sjögren

Lindgren, Barbro, Landström, Olof (2001) *Jamen Benny*. Danmark: Rabén & Sjögren

Lindgren, Barbro, Eriksson, Eva (1985) *Den vilda bebin får en hund*. Slovenien: Rabén & Sjögren

Stenberg, Birgitta, Lepp, Matti (1999) *Billy och mormor*. Singapore: Bonnier Carlsen

Wieslander, Jujja, Thomas(1995) *Mamma Mu bygger koja*. Belgien: Natur och kultur

Wirsén, Carin, Wirsén, Stina (2004) *Små flickor och stora*. Danmark: Bonnier Carlsen

Wirsén, Carin, Wirsén, Stina (2005) *Lekq tre*. Danmark: Bonnier Carlsen

19.3 Referenslitteratur

Alvesson, Mats, Sköldberg, Kaj (1994) *Tolkning och reflektion vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund. Studentlitteratur.

Ambjörnsson, Fanny (2004) *I en klass för sig*, Stockholm: Ordfront förlag

Butler, Judith ”Kvinnor som feminismens subjekt”, ”Att teoretisera som lesbisk”, ”Queerkritik”, I *Könet brinner* Butler, Judith – texter i urval, Tiina Rosenberg (red.) (Stockholm: Natur och kultur, 2005)

Davies, Bronwyn (2003) *Hur flickor och pojkar gör kön*: Stockholm: Liber AB

Gilje, Nils & Grimen, Harald (1992). *Samhällvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos

Hellsing, Lennart (1999). *Tankar om barnlitteraturen*. Falun: AiT Falun AB.

Hirdman, Yvonne (2001) *Genus - om det stabila föränderliga former*. Lund: Wallin & Dalholm boktryckeri

Kjersén, Edman, Lena (2002). *Barn och ungdomsböcker genom tiderna*. Natur och Kultur: Stockholm

Kåreland, Lena (red.). (2005). *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm.

Lund, Anna (2003) *Barnbarometern 2002/2 003:3-8-åringars kultur- och medievanor*. Stockholm: Mediemätning i Skandinavien.

Läroplan för förskolan Lpfö 98: Skolverket och CE Fritzes AB

Lärarens handbok (2002) *Lpfö 98* Solna: Lärarförbundet

Malmström, Sten, Görki, Irené, Sjögren, Peter (2002) *Bonniers svenska ordbok*: Stockholm. Bonnier

Månson, Per (1998) *Moderna samhällsteorier, Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Rabén & Sjögren

Nettervik, Ingrid (1994) *I barnbokens värld*. Kristianstad: Gleerups

Nikolajeva, Maria (2004) *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur

Nikolajeva, Maria (2000) *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur.

Nordberg, Marie (2005) *Manlighet i fokus- en bok om manliga pedagoger, pojkar och maskulinskapande i förskola och skola*. Stockholm: Liber

Rhedin, Ulla (2004). *Bilderbokens hemligheter*. Estland: Alfabetabokförlag AB

Rhedin, Ulla (1992) *Bilderboken - på väg mot en teori*. Ungern: Alfabetabokförlag AB.

Statens offentliga utredningar (2004). *Den könade förskolan*. SOU 2004:115.

Statens offentliga utredningar (2006). *Den könade förskolan* SOU 2006: 75

Statistiska centralbyrån, *På tal om kvinnor och män: Lathund om jämställdhet*

Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Svenska akademins ordlista (2004) AIT Gjøvik AS. Norge: Norstedts

Vygotskij, Lev, S (2003) *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Uddevalla: Media

Wahlström, Kajsa (2003) *Flickor, pojkar och pedagoger*. Kristianstad: Boktryckeri